

Fullmektig- håndboken

– en praktisk tilnærming
til forsvarerhverdagen
2026

av Yngre forsvarere

Forord

Yngre forsvarere er et fast utvalg under Advokatforeningens forsvarergruppe, som ble etablert av og for yngre forsvarere for å skape en sosial og faglig møteplass. Vi har delt fredagspils, røverhistorier og yrkeserfaringer på godt og vondt.

Det syns å være bred enighet om at man som nyansatt i et strafferettsfirma tidlig vil erfare å måtte stå på egne ben. Med en travel prinsipal vil man kanskje ikke få anledning til å stille alle de spørsmål man føler behov for. Det være seg alt fra om man skal bruke kappe i fengslingsmøter og betydningen av begrepet «oppsettende virkning», til mer komplekse problemstillinger som for eksempel klausulerte dokumenter i forkant av et avhør.

Tanken bak Fullmektighåndboken er at den i slike situasjoner skal være din venn. Boken inneholder en blanding av teoretiske og praktiske fremstillinger av situasjoner og problemstillinger du høyst sannsynlig vil møte på. Det er imidlertid viktig å merke seg at verken temaene eller innholdet i boken er uttømmende, og Fullmektighåndboken er heller ikke ment å være en fasit. Forhåpentligvis vil den gi deg noen av de verktøyene du trenger under tidsnød, men det er for øvrig viktig at du finner din egen stil.

Av hensyn til flyt i tekst bruker vi gjennomgående «han» som personlig pronomen. It goes without saying at andre kjønn også er representert i strafferettspleien.

Vi vil takke Advokatforeningens forsvarergruppe for både faglig og finansiell støtte til realisering av Fullmektighåndboken.

Fake it till you make it!

Revisjon per mars 2026 knytter seg til supplerende retningslinjer for Yngre forsvarere og reglene om prosedyrekravet ved søknad om advokatbevilling.

Oslo, mars 2026

Mvh, styret i Yngre forsvarere

Victoria Westrum

Oline Marie Ripnes

Jonathan Leifsson de Lange

Louiza Hamma Setsaa

Sivaani Nirmalanathan

Thea Ekran Gustavsen

Iqra Tahir

Innhold

Retningslinjer for yngre forsvarere	4
Besøk i sentralarresten	6
Politiavhør	8
Klausulerte saksdokumenter	10
Varetektsfengsling	12
Avsluttende innlegg – varetektsfengsling	14
Avsluttende innlegg – internering	16
Fengselsbesøk	18
Oppnevning etter strpl. § 100 (2)	19
Begjæring om opphevelse av bostedsforbehold	21
Tilsvar etter straffeprosessloven § 265	22
Bevisoppgave	26
Hovedforhandling – forberedelse og gjennomføring	27
Tilståelsessak – Rettsmøte med mulighet for tilståelsesdom	31
Tvangsmidler – Besøksforbud	34
Krav om erstatning for straffeforfølgning	36
Mindreårige i straffesaker	38
Bistand under soning	43
Prosedyrekravet ved søknad om advokatbevilling	45

Retningslinjer for yngre forsvarere

1 Opplæring og oppfølging

1.1 Prinsipalen må føre tilsyn med fullmektigens virksomhet, og sørge for at fullmektigen får en forsvarlig veiledning i sitt arbeid. Fullmektigen skal arbeide ved prinsipalens kontorsted, jf. RGA pkt. 5.7.

1.2 Prinsipalen er tidvis opptatt, men krev tiden du trenger for forsvarlig opplæring og oppfølging. Husk at du handler i prinsipalens navn!

1.3 Du har krav på en fullmektigplan innen en måned etter oppstart, jf. Advokatforskriften § 12 (3).

1.4 Medarbeidersamtaler bør gjennomføres minst en gang i året. Har ikke arbeidsgiver rutiner på dette så ta initiativ!

Tips:

- Se Advokatforeningens veiledning for prinsipal og advokatfullmektig [her](#).
- Følg en mer erfaren kollega i rettsmøter før du selv skal i retten. Dette kan være fengslingsmøter, begjæring om besøksforbud og ikke minst en hovedforhandling.
- Ta kontakt med dommeren før hovedforhandling og be om å få tilbakemelding etter at dommen har falt.

2 Krav og rettigheter

2.1 Krav på skriftlig arbeidskontrakt. Advokatforeningen har anbefalt en mal for arbeidskontrakt som kan være fornuftig å sammenligne egen kontrakt med før man signerer egen kontrakt.¹

Legg særlig merke til:

- Arbeidsgiver bør dekke utlegg og kursavgift.
- Du skal ha rimelig avlønning. Dette tilsvarer ofte minstelønn statsansatt jurist (det er mer enn du tror), jf. RGA 5.7 og kommentarutgave til RGA pkt. 5-5.7. I henhold til hovedtariffavtalen for Akademikerne og Unio 2024-2026 § 3, er minstelønn for statsansatte jurister kr 527 500. Advokatforeningen har også lønnskalkulator på deres [nettsider](#).

2.2 For å bli advokatfullmektig:

- Må man søke om advokatfullmektigautorisasjon hos Advokattilsynet.
- Prinsipalenes navn må fremgå av din autorisasjon som fullmektig. Ansvarlig advokat på sak og prinsipal er ikke nødvendigvis sammenfallende.
- For å få godkjent rettssaker til bevillingen, må du være oppnevnt ved en advokat som er registrert som prinsipal for deg – eks. Advokat Advokatesen v/Fullmektig Fullmektigesen.

2.3 Krav om å være registrert i advokatregister og advokatfullmektigregister. I registeret skal også navnet på advokatene du er autorisert for føres opp, jf. § 11.

2.4 Advokatfullmektiger kan som hovedregel ikke ha en særlig uavhengig stilling, jf. arbeidsmiljøloven § 10-12 (1).

2.5 Medlemskap i Advokatforeningen og Forsvarergruppen.

- **For Advokatforeningen:** Gratis for advokatfullmektiger det første året. Ved å være medlem får man rabatter på kurs i regi av Advokatforeningen, og alle webinarer er gratis. I tillegg tilbys medlemmer inntil to timers gratis rådgivning fra advokat i arbeidsrettslige spørsmål knyttet til eget arbeidsforhold, via telefon, e-post eller videokonferanse.
- **For Forsvarergruppen:** Kontingenten for medlemskap i Forsvarergruppen er til enhver tid gjeldende rettshjelpssatsen, og dekkes som hovedregel av arbeidsgiver.

2.6 Forsvarere har konkrete og generelle retningslinjer å forholde seg til. Vi oppfordrer alle fullmektiger til å sette seg inn i disse.²

2.7 Advokatfullmektiger har et selvstendig ansvar for å opptre i samsvar med gjeldende advokatregelverk. Du kan klages inn for Advokatnemda, se kapittel 11 i advokatloven.

¹ Se Advokatforeningens anbefalinger til arbeidsavtaler.

² Retningslinjer for forsvarere | Advokatforeningen og Regler for god advokatskikk med kommentarer | Advokatforeningen

3 Taushets- og fortrolighetsplikt

3.1 Man er underlagt en streng taushets- og fortrolighetsplikt, jf. advokatloven § 32 femte ledd og RGA 2.3.3.

- Unntak: Dersom det er fare for liv eller helse *kan* det gjøres unntak fra taushetsplikten, jf. advokatloven § 33.

3.2 Krevende klient eller sak? Husk at du kan snakke med kollegaer internt eller eksternt innenfor taushetspliktens grenser.

4 Klienthåndtering

4.1 Forsvareren skal arbeide lojalt etter det mandat klienten gir, men kan på eget initiativ utvise slik aktivitet som er nødvendig av hensyn til et effektivt forsvar, jf. Retningslinjer for forsvarere punkt 1.4.

4.2 Man må være bevisst og sette grenser. Forsvareren er en advokat og dette setter rammen for hva man kan hjelpe klienten med.

Husk:

Du møter ofte mennesker i krise hvor mange ulike problemstillinger oppstår. Det kan være nødvendig å henvise til andre med riktig kompetanse. Eksempelvis kan dette være helsepersonell, miljøterapeut eller sosionom.

4.3 Klienter kan ha ulik bagasje som forsvareren må forholde seg til, men det er ikke alt man skal tåle eller kan håndtere.

Husk:

- Oppdrag kan settes bort både internt eller i ytterste konsekvens eksternt i dialog med prinsipalen.
- Hensynet til din egen arbeidssituasjon er mer verdt enn en enkelt sak.
- Mange arbeidsgivere har avtale med psykolog som ansatte kan benytte, og fullmektigen anbefales å undersøke om en slik ordning er tilgjengelig.

4.4 Tenk på din egen sikkerhet ved klientkontakt.

5 Forsvarerhverdagen

5.1 Som forsvarer er du en **uvurderlig og viktig funksjon for rettstaten og dine klienter.**

5.2 Ta mulighetene du får og vær ured.

5.3 Arbeidshverdagen *kan* være ensom og krevende. Husk å støtte deg på de fine kollegene rundt deg og ta vare på deg selv! Yngre forsvarere er et godt sted å skaffe seg et profesjonelt nettverk.

Informasjon om Forsvarergruppen og Yngre forsvarere

Forsvarergruppen av 1977 ble innlemmet som egen faggruppe i Advokatforeningen i juni 2012. Forsvarergruppens formål er å styrke siktede rettsstilling, styrke forsvarerrollen og styrke forsvarernes interesser.

Yngre forsvarere er et fast utvalg under Forsvarergruppen. Utvalget har som formål å være en sosial og faglig møteplass for yngre forsvarere. Følg oss på sosiale medier for å holde deg oppdatert på våre arrangementer.

Bli medlem i Forsvarergruppen. Vi oppfordrer alle til å melde seg inn i Forsvarergruppen, uavhengig av om arbeidsgiver er medlem. Meld deg inn i Forsvarergruppen [her](#).

Forsvarerseminar er et faglig seminar som arrangeres årlig i oktober. I tillegg til faglig påfyll er det et sosialt høydepunkt for forsvarerbransjen. Vi oppfordrer sterkt til å delta, uavhengig av om å arbeidsgiver har tradisjon for å dra. Se særskilt punkt 2.1 i retningslinjene.

Besøk i sentralarresten

Sentralarresten er der siktede blir plassert etter pågrepelse. Sentralarresten består av glattceller og advokatrom, og er langt mer «primitivt» enn et fengsel.

Før du møter i sentralarresten:

1. Les gjennom forsvareroppnevning og pågripelsesbeslutning, dersom du har mottatt dette.
 2. Ring jourhavende (Oslo tlf. 22 66 97 38). Ved å ringe til jourhavende kommer man til politijuristene som jobber skift. («Jeg ringer for å høre hva dere tenker om [navn klient] som er pågrepet» – hvor lenge han skal sitte, når det evt. er avtalt avhør, hvilken enhet som skal følge opp videre, blir det fengsling osv.). Be om pågripelsesbeslutning og eventuelle dokumenter i saken. Dersom det er klart at siktede vil sitte utover 24 timer³ etter pågripelsen, be om oppnevning fra politiet. Du kan ringe til jourhavende dersom du senere ønsker oppdateringer i saken.
 3. Ring sentralarresten (Oslo tlf. 22 66 47 50) og be om å få snakke med klienten. Fortell at du er på vei for å møte han og at du vil gi han informasjon om hva som skjer da. Telefonanlegget i sentralarresten eigner seg ikke for lange samtaler, da det er svært dårlig lyd. Det er ikke mulig å koble tolk på disse samtalene. Vær obs på at disse samtalene noen ganger kan overhøres av politiet, eller av andre innsatte i nabocellene.
- ## Møte i sentralarresten:
4. Du kan ta taxi tur/retur kontor ved pågripelser. Ta vare på kvitteringer. I Oslo ligger sentralarresten på Grønland (Åkebergveien 11). Inngangen er på baksiden av politihuset, som ligger rett overfor moskeen. Ringer på og presenter deg med navn, stilling og firma. Du blir sluset inn gjennom to dører. Ikke riv i dørene, de åpnes automatisk.
 5. Når du kommer inn i sentralarresten henvender du deg i luken hos arrestforvarer – vis legitimasjon og eventuelt fullmakt fra ansvarlig advokat. Du kan videre si at du møter for advokat [din prinsipal] og at du har oppnevning. De kan se oppnevningen, men ikke pågripelsesbeslutningen.
 6. Det er ingen begrensninger på hva du kan ta med inn, men det er lurt å ikke vise klienten at du har med telefon. Mange klienter ber deg da om å få låne den – noe du ikke har lov til. Husk at ifølge Retningslinjer for forsvarere punkt 3.5 er det ikke tillatt med gaver, lån eller andre verdioverføringer til klient. Forbudet gjelder ikke for mat og drikke som inntas under besøket.
 7. Du blir så vist til et advokatrom. Sett deg nærmest alarmen og ikke døren. Døren blir låst fra utsiden.
 8. Introduser deg til klient og fortell at du er der på vegne av advokat [navn prinsipal]. Du kan si at vi anså det som viktig å komme på besøk så fort noen hadde anledning. Du kan spørre om hvordan det går med vedkommende og om hvordan helsen hans er – og spør om han vet hvorfor han sitter der. Vis ham pågripelsesbeslutningen og spør hvordan han stiller seg til den. Si at du har taushetsplikt og at du ikke jobber for politiet.
 9. Si at vi følger opp saken, og fortell hva jourhavende har sagt om veien videre. Mest sannsynlig er det meste fremdeles uavklart, men si at du vil ta kontakt med han når vi vet mer om avhør/løslatelse/fengslingsmøte.
 10. Hør om han ønsker advokatbistand i avhør, og hvis ja, si at advokat [din prinsipal] skal prøve å møte selv, hvis ikke møter du. Hvis avhør er nært forestående, bør avhørsbrieffen tas nå.⁴
 11. Ring på den hvite knappen i rommet (den rød lille knotten er alarmknapp) når du skal dra, og si at dere er ferdige. Si til klienten at vi oppdaterer han, og at vi følger opp saken.

³ Husk at fristen er 12 timer for mindreårig, se s. 38

⁴ Se eget dokument om politiavhør, s. 8

Etter besøket i sentralarresten:

12. Du kan ikke si til familie eller bekjente av klienten at han er pågrepet eller hva saken gjelder. All informasjon som klienten ønsker skal bli formidlet ut, må avklares med politiadvokaten. Når klienten sitter i arresten er han i realiteten underlagt brev- og besøksforbud.
13. Husk at taushetsplikten ovenfor klient alltid gjelder, også om pårørende ringer deg og ønsker informasjon.
14. Skriv en kort oppsummering for deg selv, som du evt. kan sende på mail til ansvarlig advokat.

Politiavhør

Å forklare seg i politiavhør er en rett siktede/mistenkte har til å få frem sin side av saken. En siktet/mistenkt har ingen plikt til å forklare seg i avhør, jf. strpl. § 232.

Innkalling til avhør

1. Politiet ringer om avhør. Ta forbehold om at klienten ikke ønsker å forklare seg. Ikke bind deg til en avtale om avhør uten å ha snakket med klient. Det er ikke alltid klienten vil eller bør forklare seg.
2. Før du møter klienten må du innhente informasjon om saken. Ta kontakt med jourhavende eller påtaleansvarlig jurist. Ofte er det ikke opprettet siktelse eller saksdokumenter på dette stadiet. Notert anmeldelsesnummer, ansvarlig påtalejurist og etterforsker. Be om pågripelsesbeslutning, evt. få den muntlig. Noter hvilket straffebud saken gjelder, samt tid og sted for hendelsen og mistankegrunnlaget.
3. Dersom saksdokumentene er klausulert, må du vurdere om du ønsker innsyn.⁵ Dette bør også forklares til og avklares med klient.
4. Ta en rask titt på straffebudet saken gjelder. Se på vilkårene og forholdet mellom simpel/grov overtredelse. Det er lurt å sjekke strafferamme/normalstraff/grense for forelegg, men vær forsiktig med å uttale deg om potensiell straff til klienten. Tips! Bruk «Strafferett håndbok» av Finn Haugen og Jon Sverdrup Efjestad som har oppsummeringer om vilkår og straff for alle straffebud.
5. Er klienten under 18 år? Verge har rett til å være til stede under avhør. Evt. setteverge om verger kan være involvert i saken.⁶

Samtale med klient før avhør

6. Forklar din rolle, se avsnitt under. Vis forståelse for at klienten er i en vanskelig situasjon. Spør om konkrete ting som helse, medisiner, lege mm.
7. Informert klienten om begrunnelsen for pågripelsen.
8. Før klienten går i detalj, forklar klient hva som skal til for å straffes, subjektive og objektive vilkår inkl. straffefrihetsgrunner (nødverge/nødrett/berettiget harme).
9. Fortell om strafferabatt ved tilståelse. Jo mer rabatt jo tidligere han erkjenner (fra 10-30%). En politiforklaring kan også forhindre varetekt (bevisforspillelse).
10. Det er viktig at du gjør klient oppmerksom på at forklaringen må stå seg. Troverdighet er viktig! Gjennomgå potensielle etterforskingsskritt: vitner, kameraovervåkning, spaning, telefon/romavlytting, trafikkdata på mobil som viser plassering, DNA-test etc.
11. Dersom klienten ønsker, la han gi sin forklaring til deg (og husk at de ikke nødvendigvis forteller deg sannheten). Forklar hvilken rettslig betydning det siktede sier har for skyldspørsmålet. Pek på ting som ikke henger sammen og ting du ikke forstår. Si ifra om logiske brister. Forklar klienten at avhører vil stille de samme spørsmålene. Si at det er fornuftig å tilkjenne tvil, særlig hva gjelder tidspunkter, men ikke f.eks. om et samleie var frivillig.
12. Vurder klientens tilstand (psykisk sykdom, abstinenser, mangel på søvn, stress osv.) før avhøret. Er klienten i en tilstand som tilsier at man bør avvente med avhør?
13. Siktede har ikke plikt til å forklare seg. Det er bedre å ikke forklare seg enn å miste troverdighet ved at forklaringen viser seg å være en løgn. Til politiet er det lurt å si at siktede ikke ønsker å avgi forklaring etter råd fra forsvarer og at det er en rett siktede har. Da får ikke klienten senere problemer, han kan skyld på advokaten og vi kan «skyld på» de etiske reglene.

⁵ Se eget dokument om klausulering, s. 10

⁶ Se eget dokument om mindreårige i straffesaker, s. 38

Under avhøret

14. Politiet skal alltid ta lydopptak av avhøret. I tillegg tas det ofte videoopptak. Dette er en rettssikkerhetsgaranti for klienten.
15. Innledningsvis kan du bli spurt om din rolle som forsvarer under avhøret. Det fremgår av de etiske retningslinjene for forsvarere punkt 6 og kan oppsummeres slik:

Min rolle er å bistå deg og sørge for at dine rettigheter blir ivaretatt. Jeg skal drøfte med deg om du bør avgi forklaring og delta i avhøret dersom du ønsker det.

Når jeg bistår deg i avhør, kan jeg delta aktivt ved å stille spørsmål, be om klargjøring og rådgi deg underveis. Du kan underveis i avhøret be om pause for å snakke med meg, men jeg kan ikke fortelle deg hva du skal forklare.

Jeg kommer til å gripe inn i avhøret dersom det gjennomføres på en måte som strider mot lov eller menneskerettigheter. Jeg kan kreve at mine kommentarer protokolleres i avhørsrapporten. Jeg skal videre passe på at du ikke blir presset i avhøret eller at din forklaring ledes i en bestemt retning.

16. Skriv notater underveis i avhøret. Det kan være ting som blir glemt eller gjengitt feil.
17. Følg retningslinjene gjengitt over. Ikke vær redd for å gripe inn om du mener avhører stiller lendende spørsmål, presser klient, sier noe feil etc. Få protokollert innvendinger du har.

18. Etter avhøret er gjennomført skal man lese gjennom forklaringen. Dette er klienten sin mulighet til å kontrollere at avhørsrapporten er i tråd med forklaringen. Både klient og forsvarer har anledning til å komme med merknader, endringer eller tillegg. Avhører bruker gjerne kursiv på tillegg som kommer under gjennomlesing. Dersom avhører har gjengitt feil, bør du be om at det rettes og ikke legges til i kursiv slik at det ser ut som et tillegg. Det er ikke riktig at dette skal fremstå som noe som kom frem under gjennomlesning. Henvis til lydfilen. Det er viktig hva klienten sa i avhøret og hva som kom frem under gjennomlesning.

Annet

Husk å ta opp forsvareroppevning som et spørsmål. Dersom klient har sittet, eller det er klart at han vil sitte mer enn 24 timer i arresten har han krav på offentlig oppnevnt forsvarer, jf. strpl. § 98 (1). Dersom klient ikke har sittet så lenge, eller ikke er pågrepet, bør du be om oppnevning etter strpl. § 100 (2) fra retten (husk erklæring fra klient).⁷

Du kan ikke si til familie eller bekjente av klienten at han er pågrepet eller hva saken gjelder. All informasjon som klienten ønsker skal bli formidlet ut, må avklares med politiadvokaten. Når klienten sitter i arresten er han i realiteten underlagt brev- og besøksforbud.⁸

⁷ Husk at fristen er 12 timer for mindreårig, se s. 38

⁸ Se egen mal for oppnevning etter strpl. § 100 (2), s. 19

Klausulerte saksdokumenter

Hva er klausulering?

Som forsvarer opplever man ofte at politiet ikke gir siktede innsyn i egen straffesak. Dette skjer særlig i den første fasen av etterforskning før siktede har forklart seg for politiet. Klausulering begrunnes i fare for bevisforspillelse og brukes for å hindre at siktede skal kunne påvirke vitner eller andre involverte i saken til å fjerne bevis eller avgi uriktig forklaring. Klausulering begrunnes også i fare for at siktede skal tilpasse egen forklaring.

Siktetes forsvarer har likevel rett til å se dokumentene mot klausulering. Det betyr at du blir pålagt taushetsplikt overfor klienten om opplysningene som fremkommer av de aktuelle saksdokumentene.

Er du uenig i politiets bruk av klausulering i den aktuelle saken, kan spørsmålet begjæres overprøvd av tingretten.

Rettslige utgangspunkter

Hovedregelen er at mistenkte og hans forsvarer har rett til innsyn i sakens dokumenter, jf. strpl. § 242. Politiet har likevel mulighet til å forhindre at mistenkte får informasjon om etterforskningen og sakens dokumenter dersom innsyn ikke kan gis «uten skade eller fare for etterforskningens øyemed eller for tredjemann».

Innsynsretten gjelder straffesakens dokumenter. Dokumentet må som utgangspunkt være oppført i sakens dokumentoversikt, jf. f.eks. Rt. 2008 s. 1575. Sakens dokumenter inkluderer også lydfiler, kart, bilder og annet materiale som er produsert i forbindelse med den aktuelle straffesaken.

Unntaket fra hovedregelen om innsyn i egen straffesak må begrunnes i fare for bevisforspillelse. Hva som ligger i unntakskriteriet er nærmere definert i Rt. 2004 s. 1308 avsnitt 42:

Farekriteriet er oppfylt dersom dokumentinnsyn medfører en mulighet for bevisforspillelse – herunder å tilpasse egenforklaring. Sannsynlighetsovervekt kreves ikke. Det må foreligge noe i saken som tilsier at skadevirkningen kan inntre, og en teoretisk mulighet er ikke tilstrekkelig. Vurderingen må særlig foretas på bakgrunn av sakens art og omfang, hvilken mulighet dokumentene på det aktuelle tidspunktet gir for bevisforspillelse og tilpasning av forklaringer, og hva som står på spill for mistenkte. Avgjørelsen må som utgangspunkt treffes på grunnlag av objektive omstendigheter, men dersom det foreligger konkrete holdepunkter for at mistenkte vil misbruke dokumentene, vil dette kunne styrke et avslag på dokumentinnsyn.

Etter strpl. § 242 (2) «kan» forsvarer gis innsyn selv om siktede nektes tilgang på saksdokumentene. Politiet kan i realiteten ikke nektet forsvarer innsyn, men de kan kreve at forsvarer signerer på en taushetserklæring.

Det er viktig å merke seg at innsynsnekt må begrunnes for hvert enkelt dokument, men likeartede dokumenter kan vurderes gruppevis, jf. f.eks. Rt. 1998 s. 1853 og Rt. 2003 s. 1599.

Etter at påtalespørsmålet er avgjort kan ikke politiet begrense tiltaltes innsynsrett, jf. strpl. § 264 (1).

Praktiske råd

Arrest og pågripelse

Det er svært vanlig at politiet klausulerer dokumentene i straffesaken i den innledende fasen av etterforskningen. Dette gjelder særlig i mer alvorlige saker, men Yngre forsvarere og Forsvarergruppen opplever at siktede ofte nektes innsynsrett også i mindre alvorlige saker.

Før et avhør skal siktede alltid gjøres kjent med hva saken gjelder og eventuell siktelse mot han, jf. strpl. § 232.

Avhør

Advokatforeningens retningslinjer for forsvarere

- 6.1 *Før avhør gjelder punkt 5 tilsvarende så langt det passer. Når klienten ikke har innsyn i sakens dokumenter, skal forsvareren drøfte med klienten om det er tilrådelig å avgi forklaring.*
- 6.2 *Forsvarer bør så langt det er mulig delta i avhør. Dersom forsvareren ikke på forhånd har fått innsyn i sakens dokumenter, bør forsvareren ikke bistå i avhør. I en slik situasjon, bør forsvareren også råde siktede til ikke å forklare seg.*

Som forsvarer vil du ofte måtte ta stilling til om klienten bør gå i avhør uten å ha innsyn i straffesaken.⁹ Dette kan være en vanskelig vurdering. Til syvende og sist vil det alltid være klientens eget valg om han ønsker å avgi forklaring eller ikke.

Rettslig prøving

Dersom du er uenig i rekkevidden av klausuleringen kan du be påtaleansvarlig ta en ny vurdering. Spørsmålet om innsynsrett kan også fremmes for overprøving i domstolen, jf. strpl. § 242 (4). Begjæringen sendes direkte til den aktuelle tingretten med ansvarlig påtaleansvarlig i kopi.

Tingretten kan behandle spørsmålet skriftlig ved at partene inngir sine kommentarer i forkant eller som et rettsmøte.

Momenter til vurderingen av bevisforspillelsesfare:

- Har siktede forklart seg?
- Sakens art og omfang
- Siktelsens utforming
- Tidsmomentet – hvor lenge har etterforskningen pågått?
- Har forsvarer innsyn i saken?
- Graden av bevisforspillelse
 - Hvilke etterforskingsskritt er allerede foretatt?
 - Har siktede en reell mulighet til å påvirke etterforskningen?

⁹ Se eget dokument om politiavhør, s. 8.

Varetekstfengsling

Dersom siktede er pågrepet og påtalemyndigheten begjærer siktede varetekstfengslet, må siktede fremstilles for retten snarest mulig og senest innen 72 timer. Ofte vet forsvareren lite om saken på forhånd, og man vil risikere å måtte jobbe under et enormt tidspress fram til det berammede fengslingsmøtet.

I ytterste konsekvens får man kun minutter på seg til å snakke med klienten og sette seg inn i sakens dokumenter. Viser det seg i tillegg at sakens dokumenter er på flere hundre sider, så gjelder det å holde hodet kaldt og finne frem til de mest sentrale dokumentene som du kommer til å trenge for å forberede klientens forsvar.

Dersom første kontakt med siktede skjer på tinghuset, kan man be retten om en kort utsettelse av fengslingsmøtet. Forsvareren har krav på å få forberedt seg på en forsvarlig måte. Som helt fersk forsvarer oppleves likevel tiden man får tildelt ikke alltid som helt forsvarlig.

Forberedelser mens man venter på oversendelse av sakens dokumenter

1. Ring jourhavende jurist for å få et innblikk i hva saken dreier seg om og hva som er grunnlaget for fengslingsbegjæringen. Mener påtalemyndigheten at det er fare for gjentakelse, bevisforspillelse eller unndragelse? Be om å få oversendt pågripelsesbeslutningen, eller siktelsen dersom den er utferdiget.
2. Ring/besøk klienten i arresten og hør hvordan han stiller seg til siktelsen.¹⁰ Har han allerede forklart seg eller ønsker han å forklare seg for retten? Forklar han at retten kun skal ta stilling til spørsmål om varetekstfengsling og ikke spørsmål om domfellelse.
3. Dersom klienten ikke erkjenner straffeskyld og anklagen ut ifra siktedes forklaring fremstår som svak, vet man at man bør disponere tiden til å undersøke bevisene i saken. Fokuser på det generelle fengslingsvilkåret om at det må foreligge skjellig grunn til mistanke for at siktede har begått handlingen som fremgår av siktelsen.
4. Er det aktuelt for siktede å samtykke til eventuelle fengslingsurrogater (meldeplikt, oppholdssted, urinprøver etc.)? Retten kan, istedenfor fengsling, bestemme at siktede skal ilegges slike for å redusere faren for gjentakelse, bevisforspillelse eller unndragelse, jf. strpl. §§ 188, jf. 181.

5. Still klienten spørsmål om personlige forhold som kan få betydning for forholdsmessighetsvurderingen, som for eksempel fysisk og psykisk helse, familie eller arbeidsforhold.

Forberedelser når man har mottatt sakens dokumenter

1. **Fengslingsbegjæringen**
Fengslingsbegjæringen inneholder politiets begrunnelse for fengslingen, og man vil her få mye sentral informasjon. Begjæringen inneholder ofte henvisninger til de konkrete dokumenter som utgjør grunnlaget for mistanken mot din klient. Begjæringen ligger ofte under dokumentkategorien «påtegninger».
2. **Siktelsen**
Siktelsen er rammen for rettens vurdering av spørsmålet om varetekstfengsling. Er det en eller flere siktelsesposter, og hvordan stiller din klient seg til disse? Vil alvorhetsgraden eller hyppigheten av de påståtte straffbare forhold i tilstrekkelig grad begrunne nødvendigheten av de begjærte tvangsinngrep?
3. **Siktedes forklaring**
Dersom siktede har forklart seg om forholdene i politiavhør uten din tilstedeværelse, kan det være lurt å ta en rask gjennomgang av hva han tidligere har forklart.
4. **Bevis**
Fengslingsbegjæringen vil ofte angi de sentrale bevis. Sjekk likevel om det foreligger vitneobservasjoner, resultater av tekniske prøver, biologiske spor etc. Medfører disse bevisene at det per nå fremstår mer sannsynlig at siktede er skyldig enn at han ikke er det? Politirapportene vil kunne gi et innblikk i hva politiet tenker, for eksempel om hvordan de knyttet mistanken mot din klient.
5. **Straffeattest**
Straffeattesten blir mest sentral dersom påtalemyndigheten begrunner fengslingen med gjentakelsesfare. Er han tidligere straffet? Hvor ofte og hvor nylig? Hvor alvorlige er forholdene? Tidligere straffehistorikk eller mangel på sådan kan også anvendes som et argument for at det ikke foreligger skjellig grunn til mistanke. Siktelsen kan eksempelvis fremstå veldig utypisk for siktede etter tidligere historikk å bedømme.

¹⁰ Se eget dokument om besøk i sentralarresten, s. 6

Klausulerte dokumenter

Særlig ved førstegangsfengsling, og der begrunnelsen for fengsling er bevisforspillelsesfare, hender det at sentrale deler av saksdokumentene er klausulert. Du må ta stilling til om du som forsvarer ønsker motta dokumentene i sin helhet mot at du bevarer taushet om opplysningene du gis innsyn i ovenfor siktede, jf. strpl. § 242 (2).¹¹

Det vil kunne være vanskelig å prosedere fengslings-spørsmålet dersom du ikke kan snakke om dokumentene som står sentralt ved argumentasjonen. Man må nøye seg med å vise til dokumentnummer, side, avsnitt, og for øvrig snakke «i koder» slik at siktede ikke oppfatter innholdet. Siktede vil derfor ofte være tjent med at du får prosedert spørsmålet uten hans tilstedeværelse. Forklar situasjonen for siktede og spør han om det er greit at han fortaler rettsalen under din prosedyre.

Påtalemyndighetens fengslingsbegjæring skal aldri være klausulert.

Eventuelt samtykke

Dersom fengslingsspørsmålet fremstår opplagt, bør man sammen med klienten vurdere om hvorvidt det er taktisk lurt å forklare seg for retten i det hele tatt. Dette kommer særlig på spissen dersom det foreligger klausulerte dokumenter. I noen tilfeller vil det også kunne være strategisk å ha is i magen og samtykke til førstegangsfengslingen/evt. samtykke til kontor-forretning. Dette for å investere tid i forberedelsene av et mer langsiktig taktisk godt forsvar. At en godtar fengslingen er ikke ensbetydende med at man erkjenner noe form for skyld.

Under selve fengslingsmøtet¹²

Man bruker kun kappe under hovedforhandling – ikke i fengslingsmøter eller andre rettsmøter.

Dersom det er behov for tolk, får tolken beskjed om å møte 30 minutter før rettsmøtet, slik at du kan snakke med klient i arresten i tinghuset. Arresten i Oslo tingrett er bak resepsjonen til høyere etter inngangen.

Vanligvis sitter forsvarer på dommerens venstre side. Klient kommer inn en egen dør fra arresten. Dersom døren fra arresten er på dommerens høyre side (der aktor vanligvis sitter), skal aktor og forsvarer bytte plass.

I motsetning til hovedforhandling, har dommeren tilgang til alle sakens dokumenter og skal ha gjort seg kjent med disse. Du må likevel ikke ta for gitt at dommeren har lest disse grundig.

I de tilfellene hvor retten kommer til at klienten skal løslates, vil påtalemyndigheten i tilnærmet alle tilfelle anke kjennelsen til lagmannsretten og samtidig be om at anken gis oppsettende virkning. Oppsettende virkning betyr at siktede blir holdt i varetekt frem til lagmannsretten har behandlet anken. Dette må forsvareren motsi seg. Vis til hovedregelen om at en anke ikke har oppsettende virkning, jf. strpl. § 382. Argumenter så med hvor særlig byrdefullt varetekt i påvente av ankebehandling vil være, samt hvor grundig vilkårene for fengsling ble vurdert i første instans – og således vurdert riktig. Er kjennelsen avsagt rett før helgen, er det et argument for at det vil ta lengre tid før lagmannsretten får behandlet anken.

¹¹ Se eget dokument om klausulerte saksdokumenter, s. 10.

¹² Se egen mal for avsluttende innlegg fengsling, s. 14.

Avsluttende innlegg – varetekstfengsling

VILKÅR	NOTATER
Skjellig grunn mistenkes for en eller flere handlinger som kan medføre høyere straff enn 6 måneder (dvs. minst 1 år), jf. strpl. § 171. • Det må være mer sannsynlig at siktede har begått den aktuelle handlingen enn at han ikke har begått den, jf. Rt. 1993 s. 1302 og Rt. 2011 s. 946. • Kravet om skjellig grunn gjelder alle vilkår for straff (sannsynlighetsovervekt for at de er oppfylt). • Kommenter hver post i siktelsen. Hvis det ikke er tvil, si det og gå videre. Påpekt svakheter i politiets bevis, eller vis til andre bevis.	
SPESIELLE VILKÅR	
1. Unndragelsesfare? • Må være begrunnet i konkrete objektive momenter i saken (kreves ikke sannsynlighetsovervekt), jf. Rt. 2011 s. 329 og HR-2018-1389. • Generell henvisning til at siktede har tilknytning til et annet land er ikke tilstrekkelig, jf. Rt. 2000 s. 1938. Tilknytning til annet land er kun et moment. • Påpek familieforhold, bosted, arbeid, utdanning etc.	
2. Bevisforspillelsesfare? • Reell og konkret mulighet for bevisforspillelse, og • Sannsynlighetsovervekt for at muligheten blir benyttet, jf. Rt. 2003 s. 1296. • Anledning til og interesse av bevisforspillelse er ikke nok, jf. Rt. 1997 s. 1902 og Rt. 2006 s. 233. • Be aktor presisere hvilke bevis man er redd for at forspilles – Vitner: Hvilke vitner? Allerede avhørt, da er beviset sikret. Alle vitner kan i og for seg påvirkes. Hva gjør denne saken annerledes? – Subsidiært, hva er aktors avhørsplan, kan dette gjøres i løpet av en uke? – Det skal adskillig til for fengsling pga. forspillelse av bevis mot medskyldige, jf. Ot.prp. nr. 53 (1983-84) og Rt. 2001 s. 1191. – Ikke bevisforspillelse at en siktet tilpasser egen forklaring, jf. Rt. 2000 s. 343. – Har siktede tilstått, foreligger det sjeldent bevisforspillelsesfare. – Dokumentbevis/realbevis: Foretatt beslag? I så fall ingenting siktede kan gjøre. Ikke foretatt beslag, hvilke dokumenter/realbevis er det som kan forspilles?	

SPESIELLE VILKÅR	NOTATER
3. Gjentakelsesfare? • Kreves sterk grad av sannsynlighetsovervekt for ny straffbar handling, jf. Rt. 2012 s. 1207. Nærliggende og konkret fare er ikke nok. • Tidligere domfellelse er ikke i seg selv nok som begrunnelse, jf. Rt. 2010 s. 931. • Pågripelsen var en advarsel, trekk ved livssituasjonen som tilsier at han har endret livsførsel. Fengslingen må ikke være et uforholdsmessig inngrep, jf. strpl. § 170a. Konkret helhetsvurdering, jf. Rt. 1998 s. 1073: • Handlingens art og grovhet • Grunnlaget • Behovet for varetekt • Forventet straff • Forventet soningstid • Varetektens lengde • Mistenkes alder • Arbeidssituasjon • Personlige forhold for øvrig • Belastningen for siktede • Alternative tiltak • Helsesituasjon og mulighet for oppfølging i varetekt Vurderes i lys av hvor lenge det er grunn til å tro at siktede vil bli holdt i varetekt. Er det grunn til å tro at siktede blir sittende lenger/ frem til hovedforhandling, må retten vurdere forholdsmessigheten av fengsling også utover de fire ukene, jf. Rt. 2005 s. 1250 og Rt. 2009 s. 472.	
Fengslingssurrogater, jf. strpl. § 181: Meldeplikt, bestemt oppholdssted, innlevering av pass, førerkort, urinprøver eller liknende. Vær kreativ – du er ikke bundet av lovens eksempler.	
Fengslingstidens lengde (særlig der bevisforspillelse påberopes). Skal være så kort som mulig, som hovedregel ikke lenger enn 4 uker, jf. strpl. § 185 (1).	
RESTRIKSJONER	
• Brev- og besøksforbud, mediaforbud, delvis isolasjon, fullstendig isolasjon: På hvilken måte blir etterforskningen skadelidende om ikke den fengslede blir underlagt restriksjoner? Hvorfor er bruken av restriksjoner et uforholdsmessig inngrep, jf. strpl. 186. • Fullstendig isolasjon: «nærliggende fare for at den fengslede vil forspille bevis i saken dersom han ikke holdes isolert.», jf. strpl. § 186a. Dette er svært inngripende og potensielt helsefarlig, og må protesteres kraftig imot.	

Avsluttende innlegg – internering

- Utlendingsretten reguleres av utlendingsloven og Dublin-konvensjonen. Hvis klienten skal returneres til et Dublin-land, er det viktig å sette seg inn i konvensjonen før rettsmøtet.
- Internering etter utlendingsloven følger som utgangspunkt straffeprosesslovens regler, særlig gjelder dette ved anker, se f.eks. utl. § 99a.
- Det kan tidvis være en pedagogisk utfordring å skulle forklare klienten forskjell på å bli fengslet for en straffbar handling og internert for brudd på utlendingsloven.
- Det skal lite til for at en utlending blir internert. Det er lurt å forberede klienten på dette når man møter dem i kjelleren på tinghuset.
- Mange utlendinger kommer fra land med mindre pålitelig rettsvesen enn vi har. Det kan være lurt å bruke noen minutter på å forklare din rolle, og at du er oppnevnt i forbindelse med spørsmål om internering, men at du ikke jobber for staten.
- Det er greit å forklare utlendingen at dommeren ikke skal ta stilling til hvorvidt vedkommende skal få bli i Norge (typisk behandling av asylsøknad), men kun spørsmålet om internering.

VILKÅR	NOTATER
Kun en «utlending» som kan pågripes og interneres. Definert i utl. § 5: enhver som ikke er norsk statsborger.	
Kan interneres når, jf. utl. § 106 (1): • a) Ikke klargjør identitet eller «konkrete holdepunkter for å anta» at han oppgir uriktig identitet. – Bare når det treffes tiltak med sikte på å avklare identitet, jf. tredje ledd – «Konkrete holdepunkter» – terskelen er lavere enn et krav om sannsynlighetsovervekt, men kreves mer en mistanke. Kreves konkrete, objektive holdepunkter sett opp mot opplysningene i saken.	
• b) Konkrete holdepunkter for at utlendingen vil unndrar seg iverksetting av et vedtak som innebærer at han må forlate riket. – Bare når det treffes tiltak med sikte på utsendelse, jf. tredje ledd. – «Konkrete holdepunkter» tolkes som ovenfor. – Det er ikke et vilkår at det foreligger et gyldig vedtak, se utl. § 99 (2) og Rt. 2014 s. 220. – Det er unndragelse av utvisning og/eller utreise som er relevant. I motsetning til straffefengslinger vil altså reiser til utlandet ikke nødvendigvis være et argument for unndragelsesfare, jf. Rt. 2015 s. 1178. – Utl. § 106 d regulerer unndragelsesfare, det skal foretas en konkret vurdering i den enkelte sak, se momenter i bokstav a-l. – Merk at det er ikke tilstrekkelig for internering å motsette seg utsendelse jf. Høyesteretts ankeutvalg i HR-2019-2251-U avsnitt 8 og HR-2019-2408-U avsnitt 11.	
– Utl. § 106 (1) bokstav c – i blir sjeldent påberopt i praksis.	

VILKÅR	NOTATER
Ikke internering om mindre inngripende tiltak som meldeplikt eller pålegg om oppholdssted, jf. § 105, er tilstrekkelig. Lovens system er at meldeplikt er utgangspunktet, og dette kan påpekes innledningsvis.	
Internerings må ikke være et uforholdsmessig inngrep, jf. utl. § 99. • Handlingens art og grovhet • Grunnlaget • Mistenkes alder • Arbeidssituasjon • Personlige forhold for øvrig • Belastningen for utlendingen • Alternative tiltak • Helsenhetssituasjon og mulighet for oppfølging i utlendingsenheten • Barnets beste (Hvis bare far eller mor begjæres internert, kan internering være uforholdsmessig overfor barnet. Hvis utlendingen har barn, TBERG-2017-91138. Skal hele familien interneres, skal de til familieenheten, som ikke ligger på Trandum. Vurderes i lys av hvor lenge det er grunn til å tro at utledingen vil bli holdt internt.	
Perioden: Maks åtte uker av gangen, jf. § 106 b (2), men som regel begjæres det fire uker av gangen. I utgangspunktet kan ikke samlet interneringstid overstige 12 uker, men kan strekkes til 18 måneder dersom vilkårene er oppfylt jf. 106 b (3). Tidligere samarbeidsproblemer er ikke tilstrekkelig for forlengelse utover 12 uker dersom det ikke er disse som hindrer utreise ved denne forlengelsen, se HR-2020-1230-U. • Dublin-saker: Kan ikke holdes internert mer enn totalt seks uker fra og med det foreligger (stilltiende) aksept.	

Fengselsbesøk

Siktede har rett til (og forsvarer får dekket) 1 time besøk per 14 dager. Dersom klient sitter på brev- og besøksforbud, har han krav på 2 timer besøk per 14 dager. Obs: gjelder ikke brev- og besøkskontroll.

I saker det er behov for hyppigere besøk, kan man kreve dekket salær etter medgått tid. Besøk som gjelder forberedelse til hovedforhandling kommer også i tillegg.

I forkant av besøk

Før du besøker klient, bør du undersøke med påtaleansvarlig hva som er nytt i saken siden sist du snakket med klient.

Bestilling av besøk fungerer ulikt i de ulike fengslene. I Oslo fengsel er det ikke mulig å bestille besøk i forkant. Du må møte opp og be om besøksrom. Det er sjeldent fullt. Andre steder kan det bestilles over telefon eller epost. Sjekk det aktuelle fengselets hjemmeside.

Innsatte blir registrert med advokat i fengselets system. Dersom du ikke er registrert som forsvarer i systemet, kan det bli krevd at du viser fullmakt før besøket. Det kan være praktisk å ha en standard-fullmakt som gir deg rett til å besøke alle dine kollegaers klienter.

Du må legge fra deg telefon og klokke før du kommer inn i fengselet. Du kan ha med PC/Ipad, men ikke dersom den har sim-kort som gjør at den er koblet til nett. I noen fengsler må du signere et skjema før du får med deg PC inn. Du får ikke benyttet deg av internett under besøket, så husk å laste ned alt du trenger for møtet.

Sikkerhetstiltak varierer i stor grad fra fengsel til fengsel. Noen steder må du gjennom sikkerhetskontroll der både du og din veske scannes. Andre steder får du gå rett inn. Man må forholde seg til det enkelte fengsels regler, men du skal ikke bli kroppsvisitert.

Under besøket

Oppdater klient på nye dokumenter og opplysninger i saken.

Ofte vil forsvareren være en stor del av den innsattes kontakt med omverdenen (spesielt hvis klient er underlagt brev- og besøksforbud). Det er derfor viktig å huske at besøket også er et sosialt besøk. Det er tøft å sitte i varetekt og dine besøk er viktig for en forsvarlig oppfølging av klienten.

Spør hvordan dagene går i fengslet, muligheter for jobb, skole, trening etc. Spør om interesser, helse, om det er noe han trenger bistand til etc. Finn temaer som engasjer klient og som dere kan ha som et naturlig utgangspunkt ved neste samtale.

Etter besøket

Det er svært viktig at du følger opp ting som klient spør om og som du sier du skal undersøke. Hold klient oppdatert underveis og forsøk etter beste evne å svare på telefon. Det kan være greit å informere klient om at telefonsamtaler fra fengslet har skjult nummer, slik at det er vanskelig å vite hvem som har forsøkt å få tak i deg dersom du har et ubesvart anrop. Be de derfor forsøke igjen senere på dagen eller legge igjen beskjed.

[sted] tingrett
Sendes i Aktørportalen

[dato]

**BEGJÆRING OM OPPNEVNING ETTER STRPL. § 100 ANDRE LEDD –
[NAVN KLIENT] FØDT [DATO]**

Jeg begjærer meg med dette oppnevnt fra d.d. som forsvarer for [navn klient], f. [dato] i medhold av strpl. § 100 andre ledd i forbindelse med pågående straffesak med anmeldelsesnummer [anmeldelsesnummeret]. Saken etterforskes ved [sted] politidistrikt.

Bilag 1: Erklæring om forsvarerønske fra klient

Bilag 2: Siktelse [evt. Anmeldelse eller hoveddokumentliste dersom man ikke har en siktelse]

[Navn klient] er siktet for [straffebudet].

Eller

[Navn klient] er mistenkt for [straffebudet] og det anføres at han etter en helhetsvurdering må ansees som «charged» i henhold til EMK art. 6 ettersom [det er tatt beslutning i / han er avhørt / sakens alvor...] Jeg viser til den nærmere drøftelsen av begrepet «charged» i f.eks. LB-2017-125256.

Oppnevning i medhold av strpl. § 100 andre ledd kan gis når «særlige grunner» taler for det. Uttrykket «særlige grunner» henspiller både på subjektive forhold ved siktede, sakens art og omfang, komplisert faktum, og forventet straff. I lovteksten er det fremhevet at det skal legges vekt på om siktede har nedsatt funksjonsevne eller er i en annen fysisk eller psykisk tilstand som tilsier at det er et særskilt behov for forsvarer. Retten til å få oppnevnt forsvarer under saksforberedelsen skal imidlertid bero på en bred vurdering hvor det ikke oppstilles absolutte vilkår, jf. HR-2016-00092-U.

Dersom [navn klient] blir dømt etter siktelsen vil det etter vanlig straffutmålingspraksis medføre ubetinget fengselsstraff i [tid], jf. [dom]. *Et praktisk tips er å sjekke «Strafferett – håndbok» av Finn Haugen og Jon Sverdrup Ejjestad, som ligger tilgjengelig på Rettsdata. Der listes det opp dommer som angir ca. straffenivå for nesten alle bestemmelser i straffeloven.*

Det er en realistisk mulighet for at saken vil ende med en ubetinget fengselsstraff for [navn klient], hvilket taler med tyngde for at forsvarer oppnevnes. Jeg viser i den sammenheng til Rt. 2015 s. 844 avsnitt 48:

«Sakens alvor vil utvilsomt måtte ha stor betydning for vurderingen, og etter mitt syn må det i denne sammenheng i noen grad sees hen til den vurdering som gjøres når det i relasjon til EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav c, må vurderes om hensynet til rettferdighet tilsier at forsvarer oppnevnes for siktede. Det synes å være et utbredt syn at det i seg selv vil være avgjørende for om kravet til rettferdighet anses oppfylt, om det er en realistisk mulighet for at siktede vil bli dømt til en ubetinget fengselsstraff. Det er for Høyesterett ikke vist til noen teoretisk fremstilling som angir en høyere forventet straff enn 1-2 måneder ubetinget fengsel som avgjørende grense. Det er ikke nødvendig å angi dette mer presist. Det er under enhver omstendighet en reell mulighet for at A, om han blir funnet skyldig, vil bli ilagt en straff som langt overstiger ethvert nivå som realistisk sett kan bli ansett avgjørende i relasjon til rettferdighetsvilkåret. Sakens alvor tilsier da utvilsomt at forsvarer oppnevnes.»

Viktigheten for en siktet til å få bistand av en forsvarer under etterforskningen er en rekke ganger understreket av EMD og domstolen peker på at det er i denne fase de avgjørende skritt tas, og at det derfor ikke hjelper at en siktet tilstås en forsvarer under hovedforhandling.

[Fremhev deretter andre momenter hvis relevant:

- Nedsatt/lav kognitiv funksjonsevne som gjør at klient har særlig behov for advokathjelp under etterforskningen
- Alder
- Dårlig økonomisk stilt og får for tiden støtte/dagpenger fra NAV, og har derfor ikke råd til å betale for advokat
- Personlige forhold, for eksempel diagnose, suspendert fra arbeid som følge av anklagene osv.
- Ønsker politiet avhør, og motsetter klienten seg avhør uten advokatbistand?
- Subjektive forhold: Erkjenner siktede straffeskyld? Dersom ikke, er det viktig at en forsvarer kan sørge for at også hans side av saken blir tilstrekkelig opplyst]

På denne bakgrunn anføres det at det foreligger «særlige grunner» som taler for å oppnevne offentlig forsvarer, jf. strpl. § 100 andre ledd, og jeg begjærer meg med dette oppnevnt.

Dersom du må søke i etterkant av for eksempel gjennomført avhør: Avhør av [navn klient] var avtalt [dato]. Grunnet sakens art, og etter samtale med [navn klient] vurderte jeg det slik at han var tjent med å gi politiforklaring så snart som mulig. Det var derfor ikke tid til å sende begjæring om forsvareroppnevning til retten forut for bistanden. Jeg ber derfor om at oppnevningen gjelder fra [dato].

Med vennlig hilsen
[Navn advokatfirma]

[Ditt navn]
advokatfullmektig

[sted] tingrett
Sendes i Aktørportalen

[dato]

**[DOMSTOLENS SAKSNUMMER] – SØKNAD OM OPPHEVELSE AV BOSTEDSFORBEHOLDET –
[NAVN KLIENT], FØDT [FØDSELSDATO]**

Det vises til rettens oppnevning av [dato] i forbindelse med hovedforhandling som skal avholdes [dato]. Det søkes med dette om at bostedsforbeholdet oppheves, jf. salærforskriften § 9 tredje ledd.

Ved vurderingen av om bostedsforbeholdet skal oppheves, skal det særlig tas hensyn til sakens art, omfang, vanskelighetsgrad og viktighet for klienten, jf. veiledning til salærforskriften punkt 9.3.

Jeg/vårt kontor har bistått [navn klient] siden [tidspunkt] i forbindelse med andre saker. Vi har bistått [navn klient] siden [tidspunkt] i forbindelse med herværende sak etter en § 100 andre ledd oppnevning. Vårt kontor har fulgt opp [navn klient] tett i forbindelse med [etterforskningsskritt]. Jeg har overtatt saken fra [navn prinsipal] og har tett dialog med han i anledning saken. [Navn klient] har etterspurt meg som sin forsvarer.

Vårt kontors langvarige bistand og tette oppfølging av [navn klient], [navn klient] sitt klare ønske og den tillit som foreligger, tilsier at bostedsforbeholdet bør oppheves. Vårt kontor kjenner [navn klient] godt, noe som bidrar til en raskere og mer smidig behandling av saken.

Sakens alvorlighetsgrad tilsier at tiltalte burde kunne benytte seg av retten til fritt forsvarervalg også utenfor rettskretsen. *Eventuelt andre argumenter knyttet opp mot omfang/vanskelighetsgrad etc.*

De samlede momenter som er påpekt tilsier at det foreligger et slikt spesielt tilfelle som § 9 tredje ledd forutsetter.

[Navn klient] har for tiden bostedsadresse i [sted], hvilket medfører at klientmøter kan avholdes på vårt kontor. Merkostnadene vil derfor kun bestå i reisetid og reiseutgifter til [rettsstedet]. *Pek eventuelt på at klienten sitter i varetekt i et fengsel nærmere ditt kontor, slik at statens totale utgifter blir det samme eller mindre. Her er det mulig å anvende de nye rettskretsene til sin fordel og sammenligne kostnadene med en advokat fra rettskretsens utkant.*

Det vises også til at det kun er satt av en dag til rettsmøtet, slik at en opphevelse av bostedsforbeholdet vil medføre begrensede merutgifter.

Med vennlig hilsen
[Navn advokatfirma]

[Ditt navn]
advokatfullmektig

Tilsvaret etter straffeprosessloven § 265

Som følge av endringer i straffeprosessloven er forsvarere nå ofte pålagt å inngi tilsvaret til retten i straffesaker, jf. straffeprosessloven § 265 (1). Kopi skal sendes påtalemyndigheten ettersom de ikke har tilgang til aktørportalen. Retten fastsetter en frist for tilsvaret, som bør være 3 uker, jf. strpl. § 265 (1) annet punktum. Dersom fristen ikke er mulig å overholde kan man anmode retten om utsatt frist.

Om innholdet i tilsvaret så følger det av strpl. § 265 (2) at:

Tilsvaret skal angi

- hvilke bevis forsvaret vil føre, med en kort redegjørelse for hva det enkelte bevis skal godtgjøre, og for andre sentrale opplysninger om beviset så langt det er grunn til det,
- opplysning om hvorvidt det er behov for å sette retten med fagkyndige meddommere eller å oppnevne sakkyndige eller rettsolk,
- opplysning om hvorvidt ytterligere etterforskingsskritt begjæres etter § 266,
- merknader til eventuelle sivile krav som nevnt i § 264 b, og
- andre opplysninger av betydning for forberedelse til og gjennomføring av hovedforhandlingen

Forsvarer skal legge ved eventuelle tillegg til påtalemyndighetens utdrag av skriftlige bevis som skal føres i medhold av § 302.

1. Strpl. § 265 (2) a-e.

Strpl. § 265 (2) bokstav a til e oppstiller krav til hva tilsvaret skal inneholde. Forsvarer er ikke forpliktet til å gi opplysninger dersom det vil være uforenlig med forsvareroppgaven å dele disse med retten og de øvrige aktørene på dette stadiet. For informasjon om kravene til utforming av bevisoppgaven i bokstav a vises det til merknaden til § 262. Bokstav e er en sekkebestemmelse som er ment å fange opp relevant informasjon som det er grunn til å gi av hensyn til den videre saksbehandlingen. Bestemmelsen sikter først

og fremst til opplysninger om praktiske forhold, slik som behov for og bruk av hjelpedokumenter, fjernavhør og teknologiske hjelpemidler. Er det allerede på dette stadiet klart at forsvaret vil be om personundersøkelse eller rettspsykiatrisk undersøkelse av tiltalte, bør dette formidles i tilsvaret. At slike opplysninger gis på et tidlig tidspunkt, vil kunne forhindre en senere utsettelse av saken. Forsvaret bør også kommentere en eventuell fremdriftsplan utarbeidet av påtalemyndigheten. Dersom det kan være behov for et planmøte er dette også naturlig å ta opp under bokstav e.

2. Strpl. § 265 (2) annet punktum – eventuelle tillegg i strpl. § 302:

Dersom forsvarer har anført dokumentbevis i bevisoppgaven, må supplerende utdrag oversendes tingrett, påtalemyndighet og eventuelt bistandsadvokat, jf. straffeprosesslovens § 265, annet ledd siste punktum.

3. Utvidet tilsvaret – straffeprosessloven § 265 (3)

Det følger av strpl. § 265 (3) at

«Når retten finner behov for det, kan den oppfordre forsvareren til å inngi et utvidet tilsvaret som i tillegg kort angir hvilke deler av sakens faktiske og rettslige sider som er omtvistet. Opplysningene gis bare så langt forsvareroppgaven tilsier det. Det må ikke brukes mot tiltalte at utvidet tilsvaret ikke inngis.»

Utvidet tilsvaret er i utgangspunktet beregnet på de større sakene, der de kan være mange faktiske og rettslige problemstillinger. Et enkelt eksempel vil være at man etter pålegg om utvidet tilsvaret informerer om at det ikke er omtvistet at klienten var på stedet, men at det er omtvistet hvorvidt han slo.

Forsvarer plikter ikke å etterkomme oppfordringen og må i samråd med tiltalte vurdere hvilke opplysninger som det er forenlig med forsvareroppgaven å gi på dette stadiet av saken. Det skal ikke utøves noen form for press overfor mistenkte og forsvareren når det gjelder å avklare spørsmål, se NOU 2016:24 punkt 18.1.3 side 415 og 17.1.3 side 384. Det vil normalt være en forutsetning for å formidle de aktuelle opplysningene at tiltalte samtykker og forsvareren finner det forsvarlig. De andre aktørene må være seg bevisst at forsvaret kan ha et annet perspektiv på saken og ha foretatt overveielser på et annet grunnlag enn påtalemyndigheten.

Det straffeprosessuelle vernet mot tvungen selvinkriminering medfører dessuten at retten i begrenset grad kan pålegge mistenkte eller forsvareren å bidra med avklaringer, for eksempel med hensyn til hvilke anførsler som vil fremmes, og hvilke deler av faktum som bestrides. Det at mistenkte kan forholde seg taus til anklagen mot seg, innebærer også at forsvareren i den enkelte sak må vurdere hva det er hensiktsmessig å kommentere av hensyn til tiltaltes forsvar

Under ankebehandlingen stiller det seg noe annerledes, og særlig ved anke fra domfelte må det kunne kreves visse avklaringer fra vedkommende, se NOU 2016:24 punkt 20.4.2.1.

4. Godtgjørelse for tilsvar

Det følger av stykkprisforskriftens § 7 at vanlig tilsvar gir et tillegg på 1 ganger den offentlige salærsats, og et utvidet tilsvar gir et tillegg på 2 ganger den offentlige salærsats. For å ha krav på stykkprisene må tilsvaret være sendt som følge av pålegg fra retten.

[sted] tingrett
Sendes i Aktørportalen

Kopi til påtalemyndigheten per epost

[dato]

[DOMSTOLENS SAKSNUMMER] – TILSVAR - [NAVN KLIENT], FØDT [DATO]

1. Innledning

Det vises til rettens brev av [dato] med pålegg om tilsvare med frist til [dato]. Tilsvare er inngitt rettidig.

Eventuelle innledende bemerkninger/opplysninger om saken.

2. Bevis, jf. strpl. § 265 (2) a)

Jeg ønsker å føre som vitne:

1. [Vitne 1]
2. [Vitne 2]

[Kort beskrivelse av hvilket bevistema vitnene skal uttale seg om].

Det bes om at påtalemyndigheten stevner inn vitnene.

Av øvrige bevis vil jeg legge frem:

1. [Bevis 1]
2. [Bevis 2]
3. [Bevis 3]

[Kort beskrivelse av hvilke bevistema bevisene skal belyse].

3. Særlige oppnevninger, jf. strpl. § 265 (2) b)

I anledning saken er det nødvendig med fagkyndige meddommere/oppnevnt sakkyndig/tolk.

[Begrunnelse for behovet]

4. Ytterligere etterforskningsskritt, jf. strpl. § 265 (2) c)

Under etterforskningen ble det begjært etterforskningsskritt som ikke er etterkommet av påtalemyndigheten/Ved gjennomgang av bevisoppgaven og saksdokumentene i saken ser en at det er nødvendig med ytterligere etterforskningsskritt. Det bes om at retten pålegger påtalemyndigheten å gjennomføre følgende etterforskningsskritt, jf. strpl. § 266;

1. [Etterforskningsskritt 1]
2. [Etterforskningsskritt 2]

[Beskrivelse av hva etterforskningsskrittet skal belyse og nødvendigheten av det]

5. Merknader til sivile krav, jf. strpl. § 265 (2) d)

Det er i tiltalebeslutningen tatt et generelt forbehold om å nedlegge påstand om oppreisning/erstatning til fornærmede. *[Dersom avklart med klient; skriv noe om hvordan klienten eventuelt stiller seg til erstatningsspørsmålet].*

[X. Ingen øvrige merknader ima. strpl. § 265 (2)]

Dersom det ikke er noe å nevne på flere punkter, kan dette kort sies i eget samlepunkt]

6. Øvrige forhold, jf. strpl. § 265 (2) e)

[Her kan nevnes andre nødvendige forhold av betydning for forberedelsen eller gjennomføringen av hovedforhandlingen, sånn som

- Personundersøkelse*
- Rettspsykiatrisk undersøkelse*
- Behov for planmøte*
- Fjernavhør*
- Kommentar til fremdriftsplan]*

[sted] tingrett
Sendes i Aktørportalen

Kopi til påtalemyndigheten per epost

[dato]

[DOMSTOLENS SAKSNUMMER] – BEVISOPPGAVE - [NAVN KLIENT], FØDT [DATO]

[Navn prinsipal] ved undertegnede er oppnevnt som ovennevntes forsvarer i forbindelse med straffesak berammet i [sted] tingrett den [dato].

Jeg ønsker å føre som vitne:

1. [Vitne 1]
2. [Vitne 2]

[Kort beskrivelse av hvilket bevistema vitnene skal uttale seg om].

Det bes om at påtalemyndigheten innstevner vitnene.

Av øvrige bevis vil jeg legge frem:

1. [Bevis 1]
2. [Bevis 2]
3. [Bevis 3]

[Kort beskrivelse av hvilke bevistema bevisene skal belyse].

Det tas forbehold om ytterligere bevisførsel.

Med vennlig hilsen
[Navn advokatfirma]

[Ditt navn]
advokatfullmektig

Hovedforhandling

– forberedelse og gjennomføring

Oppnevning i forbindelse med hovedforhandling

- Innhent erklæring fra klient om at han ønsker deg som forsvarer. Den kan lyde «Jeg, [navn klient], ønsker advokat [navn prinsipal] ved advokatfullmektig [ditt navn] som min forsvarer i forbindelse med hovedforhandling. Det holder at klienten skriver dette på et papir og tar bilde og sender til deg.
- Skriv et kort følgebrev hvor du begjærer deg oppnevnt i medhold av strpl. § 96, f. eks: «Jeg bistår [navn klient] i straffesak berammet , [dato], i [sted], tingrett. Jeg ber med dette om oppnevning som forsvarer i medhold av strpl. § 96. Jeg viser til vedlagt erklæring. Det er viktig at oppnevningen lyder «advokat [navn prinsipal] ved advokatfullmektig [ditt navn]».». hvis du ikke er oppnevnt ved prinsipal, vil du ikke få saken godkjent for prosedyrekravet.
- Du må laste opp erklæringen og følgebrev direkte i Aktørportalen ved å velge «innsending» og «innngi tilsvare». Dersom du ikke har saksnummer, ring tingretten for å få oppgitt dette.
- Send e-post til politidistriktet, legg ved erklæringen og be om at sakens dokumenter oversendes, f. eks: «Jeg bistår, [navn klient] i straffesak berammet [dato] i [sted] tingrett. Jeg ber om at dokumentene i saken oversendes til meg. Jeg viser til vedlagt erklæring» e.l. Dersom du allerede vet hvem som er påtaleansvarlig, send direkte dit.
- Sørg for å søke om opphevelse av bostedsforbeholdet dersom saken er utenfor rettskretsen der du har kontor og du mener vilkårene for dette er til stede. Ikke søk hvis det er opplagt at søknaden ikke innvilges.¹³

Forberedelse til hovedforhandlingen, jf. strpl. kap. 21

- Les dokumentene nøye og vurder sammen med klient om det bør føres andre bevis (både vitner og dokumenter) enn det politiet har lagt opp til i sin bevisoppgave.
- Utarbeid egen bevisoppgave som lastes opp i Aktørportalen og send kopi til politiet per e-post.¹⁴ Hvis noen av vitnene du vil føre har lovpålagt taushetsplikt, må den oppheves av klienten.
- Forbered eksaminasjonen av tiltalte, fornærmede og vitner. Se tips nedenfor. Gjør klient oppmerksom på at dommerne ikke har sakens dokumenter.
- Lag en disposisjon der du har forberedt hovedpunktene i argumentasjonen til prosedyren. Det er en smakssak om man ellers vil skrive prosedyren helt ut. Vær oppmerksom på at endringer vil skje underveis og at du må tilpasse prosedyren. I disposisjonen bør du ha henvisninger til sidetall i det juridiske utdraget.
- Utarbeid juridisk utdrag. Det mest praktiske er å ta utgangspunkt i utvalg-funksjonen i Lovdata og lagre kilder her fortløpende mens du jobber med den juridiske argumentasjonen. Sørg for at det paginerte sidetallet samsvarer med det faktiske sidetallet i PDF-filen du leverer til domstolen.
- Det kan lønne seg å vente med å laste opp det juridiske utdraget til du har hørt aktors prosedyre dersom du er usikker på aktors påstand. Det er uheldig om din rettspraksis er strengere enn aktor sin. Du kan da be om en pause før din prosedyre, tilpasse utdraget og sende inn i Aktørportalen. Ring samtidig saksbehandler og be om at utdraget legges inn på dommerens PC så fort som mulig. (Saksbehandlers navn fremgår av Aktørportalen under aktører.)
- Et tips er å ringe aktor et par dager før hovedforhandling og spørre hvilket straffenivå aktor ser for deg. Det er ikke sikkert du vil få et svar og aktor er selvsagt ikke bundet av dette, men det kan være nyttig for dine forberedelser.

¹³ Se egen mal for begjæring om opphevelse av bostedsforbehold, s. 21.

¹⁴ Se egen mal for bevisoppgave, s. 26.

Tiltaleformer:

- Henvendelser til retten underveis i saken: «administrator».
- Før merknader til aktors innledningsforedrag og før prosedyren: «Ærede rett»

Gangen i en straffesak, jf. strpl. kap. 22

1. **Habilitet** – dommeren spør om det er innvendinger mot rettens habilitet.
2. **Personalia** – dommeren konstaterer hvem som er til stede og ber om tiltaltes personalia. Det kan være lurt å forberede tiltalte på dette i forkant.
 - Navn, fødselsdato, adresse, stilling, inntekt, formue, gjeld, sivilstatus, forsørgelsesbyrde
3. **Aktor leser opp tiltalebeslutningen og dommeren ber tiltalte ta stilling til straffeskyld for hver post.** Husk å si til tiltalte at han ikke skal forklare seg nå, men bare svare ja eller nei. Det kan være lurt å gi tiltalte en kopi av tiltalen og skrive «ja» eller «nei» ved siden av hver post i tråd med det du og klient har blitt enige om i forkant.
4. **Dommers formaning.**
5. **Aktors innledningsforedrag.** Vær årvåken. Noen ganger forteller aktor hva vitner har sagt/innhold i bevisførselen. Da kan man avbryte og si: «Administrator, aktor foregriper innholdet i bevisførselen». Det må imidlertid utvises skjønn.
6. **Forsvarer får mulighet til å holde innledningsforedrag,** men det er ikke alltid nødvendig. Man reiser seg og sier «ærede rett». Rammene rundt dette innlegget er nokså uformelt, og det går an å ha dialog/stille spørsmål til administrator og aktor.

Merknadens innhold:

- Det er vanlig å si noe kort om hvorfor tiltalte har svart ja eller nei på de ulike postene (f.eks. hvis han har svart nei på en post fordi han mener det foreligger nødverge eller annen straffrihetsgrunn, til tross for at han erkjenner de faktiske forhold)
- Videre er det lurt å gjøre retten oppmerksom på sentrale bevistema/gi retten noen knagger for det som kommer, men ikke alltid. Det kan av og til være lurt å vente med de gode poengene til prosedyren.

- Merknadene brukes også til å korrigere feil ved aktors innledningsforedrag.
- Videre kan det være aktuelt å avklare prosessuelle spørsmål.

7. Bevisførsel

- Tiltaltes forklaring:
 - Rekkefølgen på eksamineringen er i utgangspunktet aktor, forsvarer, eventuelt bistandsadvokat, dommer.
 - Ofte vil aktor foreholde tiltalte hva han sa i politiforklaring. Her bør man være årvåken og protestere/stille spørsmål ved om vilkårene for dette er oppfylt. Foreholdelse av politiforklaring brukes i alt for stor grad og undergraver bevisumiddelbarheten og muntlighetsprinsippet. Strpl. § 290 oppstiller tre alternative vilkår for å kunne foreholde en politiforklaring:
 - Motstrid mellom opplysningene tiltalte gir i retten og opplysninger han har gitt til politiet.
 - Tiltalte nekter å forklare seg for retten.
 - Tiltalte husker ikke det han får spørsmål om.
 - Til slutt er det forsvarers tur til å stille spørsmål. Vær forsiktig med å stille spørsmål du ikke vet svaret på. Svaret vet du enten fordi du har snakket med tiltalte eller har lest det i politiforklaringen.
 - Når du er ferdig med å stille spørsmål knyttet til tiltalen, bør du si til administrator at «Det var de spørsmålene jeg hadde til tiltalen. Nå går jeg over til spørsmål relevant for straffutmålingen. Ved å si dette, gir du dommeren mulighet til å stoppe deg og stille oppfølgingsspørsmål til tiltalen før du bytter tema. Straffutmålingsspørsmål kan være spørsmål om rusproblemer, problematisk barndom etc. – alt som kan ha betydning for straffutmålingen. Noen ganger kan det være lurt å vente med slike spørsmål til slutten av bevisførselen dersom mye av dette kommer frem av vitneførsel/ dokumentasjon (f.eks. personundersøkelse, legeerklæringer etc.).

- Vitneforklaringer (inkludert fornærmedes forklaring):
 - Dersom det er en fornærmet i saken med bistandsadvokat, vil fornærmede forklare seg før tiltalte, jf. strpl. § 289 a (1).
 - Den som fører vitnet, stiller spørsmål først.
 - Strpl. § 296 regulerer forholdelse av politiforklaringer av vitner. Vilåårene er de samme som § 290.
- Det er lurt å notere på forhånd hvilke sentrale poenger det er viktig å få ut av de ulike forklaringene. Spørsmålene formuleres med tanke på å få frem poengene. Unngå ledende spørsmål da det kan svekke svarenes bevisverdi.
- Dokumentbevis
 - Skriftlige bevis leses opp. Aktor gjennomgår sine bevis og forsvarer gjennomgår sine. Man står når man fremlegger bevisene.
 - Husk at alt du skal referere til i prosedyren må være dokumentert før bevisførselen avsluttes!
 - Du kan også dokumentere underveis, herunder mens du eksaminerer vitner. Det kan ofte være taktisk lurt for å konfrontere vitner.

8. Prosedyre

- Aktor
 - Følg godt med
- Forsvarer
 - Innledning om beviskravet. Det kan med fordel være kort og konsist. Hvor grundig du gjennomgår dette avhenger av den enkelte sak, aktors prosedyre og om en dommer ikke har tjenestegjort tidligere.
 - Skyldspørsmålet
 - Straffutmåling
 - Eventuelt erstatningskrav, jf. strpl. § 3, sjekk hvilke krav som kan tas med.
 - Sakskostnader
 - Påstand: [navn klient] frifinnes, subsidiært anses på mildeste måte.
- Aktors replikk
 - Aktor får muligheten til å kommentere forsvarers prosedyre
- Forsvarers duplikk
 - Det er ikke adgang til å ta opp nye ting i duplikken. Denne skal kun være et svar på aktors replikk.

9. Klienten får ordet til slutt. Det kan være lurt å si til klienten at hvis det har gått bra i løpet av dagen, er det ikke nødvendig å si noe til slutt.

10. Husk å sende inn salærskjema til retten innen tre måneder etter avsagt dom.

11. Det kan være lurt å sende skjema til dommeren for dokumentasjon til prosedyrekravet snarlig etter hovedforhandlingen. Skjema finner du på Tilsynsrådets nettsider. Men dette er ikke et krav for å få saken godkjent. Husk å laste ned dom, rettsbok og oppnevning, da saken forsvinner i Aktørportalen etter noen måneder.

Hvis tiltalte ikke møter, jf. strpl. § 281

Det er adgang til å føre saken dersom:

- Aktor påstår fengsel under ett år og hans nærvær ikke er nødvendig for sakens opplysning,
 - For eksempel hvis det er erkjent i avhør.
 - Gammel sak? Vurder om det er i klientens interesse med en utsettelse.
 - Dersom man mener at det er i klientens interesse med en utsettelse, men vilkårene for å føre saken synes å være oppfylt, bør man gi uttrykk for at man motsetter seg at saken fremmes og ber om at dette protokolleres. Det kan komme godt med ved en anke.
- I tillegg må ett av følgende tre vilkår være oppfylt
 - Tiltalte har samtykket
 - Tiltalte har uteblitt uten gyldig frafall
 - Har han gyldig fravær må dette dokumenteres
 - Har han ikke gyldig fravær er taushetsplikten til hinder for at du opplyser om din kjennskap til dette og eventuell kontakt med klient
 - Tiltalte har unnveket etter at tiltalte er forkynt for han. Tiltalen må være forkynt, med mindre tiltalte har unnveket forkynning.

Hvis vitnet/fornærmede ikke møter, jf. strpl. § 297

Det er adgang til å lese opp skriftlig forklaring dersom:

- Muntlig avhør ikke er mulig
 - Vitnet er f.eks. død eller befinner seg på ukjent oppholdssted
- eller ville medføre uforholdsmessig ulempe eller utgift.
 - Skjønnsmessig totalvurdering av blant annet kostnader og ulemper ved utsettelse, grunnen til at vitnet ikke møtte, om forsvaret har hatt anledning til å eksaminere vitnet og om vitnets forklaring angår skyldspørsmålet eller straffespørsmålet.
- Selv om vilkårene for opplesning etter § 297 er oppfylt, kan det likevel være aktuelt å nekte opplesning. Dette kan utledes av EMK art. 6 (1), jf. art 6 (3) bokstav d om «fair trial». Det avgjørende er hvor sentralt vitnet er – hvis tiltalte risikerer domfellelse hovedsakelig pga. vitnets forklaring bør det nektes ført, jf. Rt. 2013 s. 1412 (15).

Tilståelsessak – Rettsmøte med mulighet for tilståelsesdom

1. Hva er en tilståelsesdom?

Dersom den siktede har tilstått de straffbare forholdene han er siktet for, kan det være aktuelt at saken pådømmes som en tilståelsesdom i medhold av strpl. § 248. Bestemmelsen hjemler en forenklet behandling. Begrunnelsen bak regelen er at en tilståelse normalt vil ha stor vekt som bevis, og lovgiver har i disse tilfellene funnet det forsvarlig med en enklere behandling, som også gir en prosessøkonomisk gevinst. Aktor møter normalt ikke, og skjerpende forhold kan ha en tendens til å komme i bakgrunnen ved pådømmelse av tilståelsesdom. Tilståelsen vil på sin side kunne føre til en betydelig strafferabatt for klienten.

Hvis du og klienten tenker at han er tjent med slik pådømmelse kan man ofte kontakte aktor og sondere muligheten, ofte også etter at tiltale er tatt ut. Dette gjelder også hvor klienten ikke har forklart seg, eller ikke har erkjent straffeskyld i avhør, men hvor han tilkjennegir å ville erkjenne i retten.

Den nye regelen om tilsvar i strpl. § 265 gir også mulighet for å ta opp dette med retten, se også gjennomgang/mal av tilsvar i fullmektighåndboken.

2. Vilkår

Vilkårene for at en sak kan pådømmes som en tilståelsesdom fremgår av strpl. § 248:

- De straffbare forholdene kan ikke medføre fengsel i mer enn 10 år.
- Det må foreligge en begjæring fra påtalemyndigheten om rettsmøte med mulighet for tilståelsesdom (se mer om dette i pkt. 3 nedenfor).
- Den siktede må ha samtykket til slik pådømmelse. Samtykket må foreligge før saken behandles i retten, og det må gjentas i retten. I retten er det ikke nok at den siktede vedkjenner seg sin forrige forklaring. Siktede må avgi en såkalt *uforbeholden tilståelse*. En uforbeholden tilståelse er noe mer enn det å erkjenne seg skyldig etter siktelsen.

Tilståelsen må dekke både de objektive og de subjektive vilkårene for straff. Samtykket kan trekkes tilbake inntil dom har falt.

- Tilståelsen må styrkes av andre forhold i saken, og det må ikke være betenkelig at det avvises en tilståelsesdom. I et tilfelle der den siktede samtykker til pådømmelse av bare noen av forholdene i siktelsen, vil det i mange tilfeller være betenkelig å avsi en tilståelsesdom. Det samme gjelder der den siktede vurderes å ikke ha evne til å forstå sin egen tilståelse og grunnlaget for den, eller det er tvil om eventuelle straffrihetsgrunner.
- Det er ikke krav om en uforbeholden tilståelse ved ruspåvirket kjøring (vtrl. § 22 jf. § 31) og kjøring uten gyldig førerkort (vtrl. § 24 jf. § 31). Det er heller ikke et krav om uforbeholden tilståelse der det er snakk om en straffbar handling som isolert sett ville medført bot, dersom lovbruddet har en strafferamme på 2 år eller lavere. I disse tilfellene er det tilstrekkelig at den siktede erklærer seg skyldig etter siktelsen, og at erkjennelsen styrkes av de øvrige opplysningene i saken.

Selv om den siktede avgir en uforbeholden tilståelse, gjelder kravet om «rimelig tvil» også i disse sakene. Dersom det foreligger tvil, vil pådømmelse etter § 248 være en saksbehandlingsfeil som kan gi grunnlag for opphevelse. Tilsvarende gjelder hvis det er avsagt tilståelsesdom dersom dette kan anses som betenkelig.

3. Gjennomføringen av en tilståelsessak

En tilståelsessak gjennomføres uten at det tas ut en tiltalebeslutning, og uten ordinær hovedforhandling. Det er altså ikke kappeplikt i rettsmøtet. Rettsmøtet avholdes normalt der siktede bor, ikke nødvendigvis der handlingen skjedde (strpl. § 12, jf. § 10).

Der vilkårene antas å være til stede, sender påtalemyndigheten en begjæring om rettsmøte med *mulighet* for pådømmelse av tilståelsesdom til tingretten. Påtegningen inneholder normalt:

- En beskrivelse av saken og det straffbare forholdet
- Henvisning til siktelsen og andre relevante saksdokumenter
- Forslag til straff
- Eventuelle sivile krav
- Om det bør besluttes inndragning
- Om den siktede har krav på offentlig oppnevnt forsvarer. Se mer om dette under pkt. 4.

Aktor møter i de fleste tilfeller ikke i tilståelsessaker.

Siktede og eventuelt siktetes forsvarer blir kalt inn til rettsmøtet. I rettsmøtet er det kun én dommer som møter. Dommeren har tilgang til politiets saksdokumenter forut for og under rettsmøtet. Det er dermed ikke et krav om bevisumiddelbarhet, i motsetning til det som gjelder for hovedforhandling. Det er likevel ingenting til hinder for at det møter vitner som kan få betydning for straffespørsmålet.

Den siktede skal avgi en forklaring for retten – en (uforbeholden) tilståelse – som skal protokolleres og leses opp for vedtakelse. Forsvareren skal gis anledning til å uttale seg før saken tas opp til doms. Forsvareren bør kort konstatere at en anser det som ubetenkelig at saken pådømmes som tilståelsessak, og at de øvrige vilkårene for slik pådømmelse er oppfylt. Fokuset til forsvareren bør være på straffeutmålingen.

Dersom det er en fornærmet i saken som har oppnevnt bistandsadvokat, skal også bistandsadvokaten varsles i forkant av rettsmøtet, og gis anledning til å uttale seg i saken.

Et rettsmøte er som regel kort, og varer normalt ikke utover en time.

4. Oppnevning av forsvarer i forbindelse med tilståelsessaken

Siktede har krav på offentlig oppnevnt forsvarer i forbindelse med rettsmøtet der straffeforslaget er fengselsstraff i mer enn seks måneder jf. strpl. § 99 1. ledd. Siktede skal alltid ha forsvarer når det er oppnevnt bistandsadvokat for fornærmede. Se strpl. § 98 om forsvarer dersom siktede er varetektsfengslet når rettsmøtet holdes.

Siktede vil for øvrig kunne ha krav på forsvarer der vilkårene i strpl. § 100 2. ledd er oppfylt (dersom det foreligger «særlige grunner» som taler for dette). Ofte er tilfellet at den siktede ikke vil samtykke til tilståelsessak uten at det oppnevnes en forsvarer, noe som tilsier at en forsvarer bør oppnevnes etter bestemmelsen. Se s. [17] for oppnevning etter bestemmelsen.

5. Øvrig – mulige utfall av saken

Selv om påtalemyndigheten har sendt en begjæring om rettsmøte med mulighet for tilståelsesdom, gjør retten en selvstendig vurdering av om vilkårene for pådømmelse er til stede. Retten har ingen plikt til å pådømme saken ved tilståelsesdom. Dersom saken ikke pådømmes, sendes den tilbake til påtalemyndigheten, som skal påtaleavgjøre saken og avgjøre hva som skal skje videre. En beslutning der retten finner at vilkårene for tilståelsesdom ikke er til stede og retten av den grunn nekter pådømmelse kan ankes.

Retten kan vurdere at påtalemyndighetens lovanvendelse i begjæringen er uriktig, og kan i så fall dømme etter sin egen lovforståelse. For eksempel kan retten komme til at det skal idømmes straff for kroppskrenkelse i stedet for grov kroppskrenkelse. Retten gjør også en selvstendig vurdering av straffeutmålingen.

Dersom det avsies en tilståelsesdom, er det adgang til å anke over denne på lik linje med anke over dommer avsagt etter hovedforhandling.

Det er ikke aktuelt med frifinnelse i saker etter strpl. § 248, og det er heller ikke aktuelt med pådømmelse av særreaksjoner eller forvaring.

5. Tips før en tilståelsessak

- Les begjæringen fra påtalemyndigheten godt i forkant av rettsmøtet. Gå igjennom rettspraksisen det henvises til i begjæringen og eventuell annen relevant rettspraksis knyttet til straffutmålingen.
- Forbered klienten på hva som kreves med hensyn til den uforbeholdne tilståelsen.
- NBI: Det kreves ikke et særskilt samtykke til pådømmelse av krav om inndragning eller sivile krav i forbindelse med pådømmelse ved tilståelsesdom. Dette innebærer at slike krav kan idømmes uten klientens samtykke. Det er derfor viktig å orientere klienten om at et samtykke til tilståelsesdom også vil kunne omfatte slike krav. Dersom klienten ikke kan akseptere dette, bør vedkommende heller ikke samtykke til at saken går som en tilståelsessak.
- Gjør alltid en vurdering av om påtalemyndigheten i tilstrekkelig grad har hensyntatt formildende omstendighetene etter strl. §§ 78 og 80.
- Gjør en vurdering av om det bør kalles inn vitner i forbindelse med rettsmøtet, eller det er skriftlig bevisførsel som bør dokumenteres. For eksempel kan det være aktuelt med legeerklæring, uttalelser fra Kriminalomsorgen, arbeidsgiver eller lignende.
- Hold det kort.

Tvangsmidler – Besøksforbud

Det følger av strpl. § 222 a at påtalemyndigheten kan ilegge en person et besøksforbud etter gitte vilkår.

Det er ikke noe krav om at den besøksforbudet retter seg mot er under etterforskning eller at vedkommande har status som siktet i en aktiv straffesak. I praksis kreves det likevel alltid en anmeldelse.

Det vil imidlertid ofte skje forlengelse av forbud selv om saken ikke lenger er «aktiv», f.eks. at den er henlagt.

I saker som gjelder ileggelse av besøksforbud i eget hjem og saker som gjelder mishandling i nære relasjoner, har vedkommende rett til å få oppnevnt forsvarer, jf. strpl. § 100 b. For andre saker kan det etter forholdene begjæres oppnevnt forsvarer etter strpl. § 100 annet ledd (se s. x).

Saker som gjelder beslutning om besøksforbud i eget hjem skal automatisk bringes inn for retten, snarest mulig og senest innen 5 dager etter forkynning.

For andre besøksforbud kan den som ilegges besøksforbudet kreve at beslutningen bringes inn for retten. Påtalemyndigheten er da pålagt å oversende saken til retten, snarest mulig og senest 5 dager innen kravet er fremsatt.

Erfaringsvis oversittes ofte disse fristene. Dersom dette er tilfelle bør dette adresseres i rettsmøtet, slik at årsaken til forsinkelsen kan nedtegnes i rettsboken.

Rettsmøtet

- Påtalemyndigheten møter sjelden.
- Enedommersak. Retten settes med en fagdommer som har fått tilsendt saksdokumentene
- Gangen i rettsmøtet er relativt likt som ved fengslingsmøte (se s. x), men ikke nødvendigvis med like fast rekkefølge/struktur

Avsluttende innlegg

Vilkår - strpl. § 222 a

Det må foreligge «grunn til å tro» at en person vil:

- Begå en straffbar handling overfor en annen person
- Forfølge en annen person
- På annet vis krenke en annens fred eller
- Begå ordensforstyrrelser som er særlig belastende for en annen person

Nedleggelse av besøksforbud forutsetter at det er «grunn til å tro» at x vil (fyll inn alternativ litra a-d).

Det er etter Rt. 1998 s. 1638 spesifisert et krav om at det må foreligge en «nærliggende og reell risiko» for at den forbudet retter seg mot vil begå den aktuelle handlingen. Denne risikoen må vurderes på bakgrunn av tidligere handlinger, trusler eller andre særlige forhold som tyder på at det er fare for overgrep. En teoretisk risiko er ikke tilstrekkelig (Ot.prp.nr.109 (2001-2002) pkt. 8.2.s.44-45).

For besøksforbud i eget hjem

Krav om «nærliggende fare» for straffbar handling. Det foreligger etter rettspraksis krav om sannsynlighetsovervekt, jf. Rt. 2004 s. 507.

Forholdsmessighet – strpl. § 170 a

Et besøksforbud er et tvangsmiddel. Dersom retten kommer til at vilkårene i strpl. § 222 a er oppfylt, må retten ta stilling til forholdsmessigheten av inngrepet overfor x. Dette må vurderes konkret etter sakens omstendigheter.

Det må foretas en interesseavveining mellom hensynet til den som forbudet rettes mot, og hensynet til den det skal beskytte, jf. rt. 1998 s. 1638.

I argumentasjonen om forholdsmessighet, er det greit å ha med seg følgende:

- Det bør påpekes at å ha besøksforbud mot seg *i seg selv er inngripende*, og innebærer et stigma. Argumenter som «det spiller vel ingen rolle om han har besøksforbud dersom man uansett ikke vil oppsøke fornærmede» bør møtes med dette.
- Det er viktig å ha med seg at besøksforbud vil også kunne «brukes» dersom partene har flere konflikter, særlig konflikter vedr barn evt skifte, f.eks på følgende måte:
 - Argument for *farlighet og skikkethet* opp mot f.eks. barnevernet og i pågående barnefordeling. Barneverntjenesten ser kun på resultatet i kjennelsen, og går neppe inn i det bakenforliggende. Et besøksforbud mot seg vil derfor kunne få konsekvenser man ikke alltid kan overskue på tidspunktet på rettsmøtet, og må derfor *alltid* ses på med alvor.
 - I en betent konflikt vil man kunne skjule seg bak at den annen har besøksforbud, og kan f.eks. stikke kjepper i hjula for gjennomføring av skifte (i praksis blir man nektet å hente sine eiendeler), og ift gjennomføring av samvær.
 - Er partene i en pågående konflikt er det derfor noen ggr på sin plass å vise hvilke vansker et forbud vil innebære for å få til løsning på pågående konflikter mv.

Påstand

Påtalemyndighetens begjæring tas ikke til følge.

[Sted] politidistrikt
[postadresse]
[poststed]

[dato]

KRAV OM ERSTATNING I ANLEDNING FORFØLGNING – [NAVN KLIENT], FØDT [FØDSELSDATO]

Det inngis med dette krav om oppreisning og erstatning for uberettiget straffeforfølgning i forbindelse med straffesak ved [sted] politidistrikt, anm.nr. [seks siffer].

1. Straffesaken

Forklar kort og kronologisk om gangen i straffesaken. Anmeldelse, pågrepelse, fengslingsperiode, etterforskningen, henleggelse/hovedforhandling. Ingen argumentasjon, kun en gjengivelse av saken.

2. Økonomisk tap

Etter straffeprosessloven § 444 har [navn klient] krav på erstatning for økonomisk tap han har lidt som følge av uberettiget forfølgning.

Har din klient mistet arbeid eller hatt andre direkte kostnader/tap knyttet til saken? Si noe om arbeidsforhold før og etter saken. Argumenter for årsakssammenheng. Legg ved dokumentasjon som du henviser til, f.eks. lønns-slipper eller skattemelding.

Det økonomiske tapet utgjør totalt kr. [beløp].

3. Oppreisning for frihetsberøvelsen

I følge strpl. § 447 første ledd har [navn klient] krav på oppreisning for frihetsberøvelsen. Forskrift om standard-satser for oppreisning etter uberettiget straffeforfølgning regulerer utmåling av oppreisningen.

Det følger av forskriften § 2 at man har krav på kr. 1 500,- for første påbegynte døgn hvis frihetsberøvelsen varer i mer enn 4 timer, samt kr. 1 500,- for andre påbegynte døgn regnet fra tidspunktet for pågrepsen. Deretter har man krav på kr. 400,- for hvert påbegynte døgn med frihetsberøvelse. Dersom den siktede holdes i politiarrest har han krav på kr. 1 500,- per påbegynte døgn også der oppholdet overstiger to døgn.

Dersom siktede har vært underlagt fullstendig isolasjon, skal oppreisningen forhøyes med 25 % for perioden med fullstendig isolasjon, jf. forskriften § 3.

[Navn klient] ble pågrepet [dato] kl. [klokkeslett], varetekstfengslet [dato] og løslatt [dato] kl. [klokkeslett]. Han har således krav på kr. [beløp] i oppreisningserstatning for frihetsberøvelsen.

4. Oppreisning for skade av ikke-økonomisk art

Etter strpl. § 447 andre ledd skal det tilkjennes et passende beløp i oppreisning der det finnes rimelig. Det må vurderes om inngrepet var av «en viss betydning», jf. Ot.prp. nr. 77 (2001-2002) side 83. Kravet begrunnes i forhold som kommer i tillegg til de momenter som er omfattet av oppreisningen for selve frihetsberøvelsen, jf. Rt. 2008 s. 1014.

Redegjør for hvor inngripende den urettmessige forfølgningen mot klienten har vært. Her kan det vises til saksbehandlingstid, bruk av tvangsmidler og eventuell psykisk sykdom. Sliter klient med dette i forkant, er det ekstra belastende å være under etterforskning. Er psykisk sykdom en følge av straffesaken, er det et moment som sier noe om inngrepet. Videre vil virkninger for familieliv, hjem, barnevern, arbeidssituasjon etc. være relevant. Trekk frem eventuell stigmatiserende siktelse.

Ettersom saken ble henlagt på «på bevisets stilling», medfører det at mistanken fortsatt henger over han.

Det søkes om skjønnsmessig kompensasjon på bakgrunn av ovennevnte.
Si noe om nivået. Se og eventuelt henvis til praksis fra Statens sivilrettsforvaltning.

5. Nedsettelses- og bortfallsgrunner

Det foreligger ingen nedsettelses- eller bortfallsgrunner, jf. strpl. § 446, jf. § 447 fjerde ledd. [Navn klient] har avgitt forklaring i saken. Hvis det skulle foreligge enkelte momenter som kan tale for nedsettelse, bør disse kort adresseres og avvises.

6. Krav

Det fremmes etter dette slikt

Krav:

1. [Navn klient] tilkjennes erstatning for økonomisk tap i medhold av straffeprosessloven § 444 fastsatt til kr. [beløp].
2. [Navn klient] tilkjennes standardisert oppreisning i medhold av straffeprosessloven § 447 første ledd fastsatt til kr. [beløp].
3. [Navn klient] tilkjennes skjønnsmessig fastsatt oppreisning i medhold av straffeprosessloven § 447 andre ledd fastsatt etter Statens sivilrettsforvaltnings skjønn.

Med vennlig hilsen
[Ditt firma]

[Ditt navn]
advokatfullmektig

Mindreårige i straffesaker

Selv om den kriminelle lavalderen er 15 år, plikter politiet å etterforske saker hvor mistenkte er mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet. Politiet har også anledning til å etterforske saker hvor mistenkte er under 12 år, jf. strpl. § 224.

Det finnes en rekke særbestemmelser som ivaretar barn som er mistenkt, siktet eller tiltalt i en straffesak.

Pågrepelse og arrestopphold

I tillegg til straffeprosessloven, har også arrestforskriften og arrestinstruksen særlige regler om mindreårige i arresten.

- Høyere terskel for pågrepelse av mindreårige. «Særlig påkrevd», jf. strpl. § 174
- Oppnevning av forsvarer etter 12 timer (24 timer for voksne), jf. strpl. § 98 (1)
- Overføring fra arrest til fengsel skal skje snarest mulig og senest neste dag (2 døgn for voksne), jf. arrestforskriften § 3-1
- Fremstilling for tingretten skal skje senest dagen etter pågrepelse (tredje dag for voksne), jf. strpl. § 183 (2)

Bakgrunnen for at glattcelleopphold skal unngås, og evt. gjøres så korte og lite belastende som mulig, er at de er helseskadelige. Barn er særlig sårbare.

Særlig om forholdene i arresten, jf. arrestinstruksen del II pkt. 5:

- Alternativer til celle skal alltid vurderes. Mindreårige skal ikke settes på celle eller annet låst rom med mindre det er tvingende nødvendig.
- Belastningen ved oppholdet i arresten skal være minst mulig. Særlige hensyn skal tas til enhver tid. Det skal fremgå av arrestjournalen hvilken tilrettelegging som er gjennomført.
- Mindreårige skal til enhver tid under oppholdet i arresten ha mulighet til samvær med arrestpersonell eller personell fra helse- og omsorgstjeneste eller barneverntjenesten.

Husk at Grunnloven § 104 (2) og FNs barne-konvensjon art 3 nr. 1 også gjelder i straffesaker. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.

Det stilles strenge krav til at rettens vurdering av barnets beste skal fremgå av domspremissene, jf. generell tolkningsuttalelse i Rt. 2015 s. 93 (65).

Hvem skal varsles?

- Forsvarer
- Verge – de har partsrettigheter, jf. strpl. § 83
- Barneverntjenesten, jf. påtaleinstruksen § 9-2

Sjekkliste når du har en mindreårig klient i arresten:

- Besøk ungdommen, etabler tillit og avklar forhold av betydning for de nedenstående punktene.
- Dersom du er bekymret for klientens helse eller sårbarhet for øvrig, orienter påtaleansvarlig og/eller vaktleder i samråd med klienten.
- Kontakt påtaleansvarlig og be om informasjon om klienten sitter på celle, og i så tilfelle en rede-gjørelse for årsaken til det.
- Be påtaleansvarlig om umiddelbar overføring til fengselscelle dersom du i lys av klientens syn og forholdene ellers (f.eks. nærhet til fengsel, tid til evt. avhør etc.) anser det som det beste.
- Avhør: Vurder sammen med klienten om han skal forklare seg. Barn kan lettere enn andre føle seg «presset» til å forklare seg for politiet for å komme ut av arresten. Fortell klienten at du vil presse på for å få han ut av arresten også om han velger å ikke forklare seg. Dersom klienten ønsker avhør: gjør det du kan for at tid på celle blir kortest mulig i forkant.
- På celle: avklar med klienten hva han ønsker av tiltak for å redusere belastningen; åpen celledør, lufting, samvær med familie, personell fra arresten, helse eller barneverntjenesten, TV hvis tilgjengelig, lesestoff etc.

- Orienter klienten om at det er vanlig at glattcelleopphold er en stor belastning, og at det reduserer helserisikoen å ta imot samtaler med andre mennesker (hvor man gjerne snakker om noe annet enn straffesaken).
- Kontakt arresten og spør hvilke tiltak som er iverksatt for å redusere belastningen. Hvis det ikke er iverksatt tiltak til tross for klientens ønske, orienter vaktleder og/eller påtaleansvarlig og be om at klienten behandles iht. arrestinstruksen.
- Dersom dine henvendelser til arresten og/eller påtaleansvarlig ikke blir hørt, send en e-post til påtaleansvarlig hvor du redegjør for at du mener at arrestoppholdet er i strid med regelverket, og be om at e-posten legges inn i saken. Be også om at arrestjournal oversendes etter endt opphold.
- Dersom du mener at behandlingen av klienten var i strid med regelverket kan en klage til Politimesteren eller Spesialenheten vurderes.

Verge

Den eller de med foreldreansvar for ungdommen er verge med partsrettigheter.

Dersom barnet er under barnevernets omsorg er i utgangspunktet foreldrene fortsatt verge, så fremt de ikke er fratatt foreldreansvaret. I tilfeller hvor vergen ikke vil eller kan ivareta barnets interesser, skal det oppnevnes midlertidig verge, strpl. § 83.

Partsrettigheter:

- Vergen velger forsvarer, jf. strpl. § 94 (2).
- Til stede i rettsmøter, avhør, møter med forsvarer (rett, ingen plikt)
- Dokumentinnsyn
- Anvende rettsmidler

Hva hvis ungdommen og vergen er uenig? Ungdommen skal høres, jf. vergemålsloven § 17 (4) og rettighetene som siktet gjelder også mindreårige.

Avhør

Avhør gjennomføres vanligvis på politistasjonen, men under særlige omstendigheter kan det likevel gjennomføres på Barnehuset (men det er ikke et tilrettelagt avhør). Dersom klienten er pågrepet kan det også foregå i arresten. Se eget punkt om det i sjekklista over.

Hvem skal være tilstede?

- Forsvarer
- Verge og barneverntjenesten kan være tilstede
 - Mange ungdommer synes det er vanskelig å forklare seg med mor eller far i rommet. Kan forelderen vente på gangen under noen sekvenser? De vil uansett kunne lese avhørsrapporten.

Særlig viktig å huske på når det fortas avhør av en ungdom:

- Vurder sammen med klienten om han skal gå i avhør. Husk at mindreårige lettere kan føle seg «presset» til å gå i avhør enn voksne.
- Forbered ungdommen godt! Praktisk informasjon om hva som skal skje, avklar ungdommens forventninger
- Forsvarer må ha en mer aktiv rolle
- Unngå bruk av vanskelig ord – sørg for at ungdommen forstår
- Kortere sekvenser, mer pauser

Etterforskningsperioden etter avhør

Begjær oppnevning etter strpl. § 100 (2) dersom ungdommen ikke blir fengslet.¹⁵ Husk at både siktede og verge må signere på erklæring om forsvarerønske.

Personundersøkelse for mindreårige (PUM) skal alltid innhentes når det tas ut tiltale mot en ungdom, med mindre det er åpenbart unødvendig, jf. strpl. § 161 a.

Spørsmålet om tiltale skal avgjøres innen seks uker etter at ungdommen var å anse som mistenkt i saken, med mindre hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig jf. strpl. § 249 (2).

¹⁵ Se mal for oppnevning etter strpl. § 100 (2), s. 19.

Fengslingsmøte og varetekt

Barn og ungdom under 18 år kan bare varetektsfengsles dersom det er «tvingende nødvendig», jf. strpl. § 184 (2). Fengsling forutsetter at det ikke finnes andre alternativ slik at varetektsfengsling er siste utvei, jf. barnekonvensjonen art. 37 b.

Spesielle bestemmelser for mindreårige:

- Fremstilling for retten dagen etter (to dager hvis helgedag), jf. strpl § 183 (2)
- Barnevernstjenesten skal varsles, jf. strpl §183 (3)
- Fengslingsperioden kan ikke overstige to uker, jf. strpl § 185 (2)
- Unntak fra brev- og besøksforbud for nær familie, jf. strpl § 186 (2) 3. pkt
- Aldri fullstendig isolasjon, kun delvis, jf. strpl § 186 a (1) 2. pkt

Be aktor redegjøre for hvor ungdommen har fått varetektsplass. Det finnes kun to ungdomsenheter i Norge med totalt 8 plasser. Disse ligger i Bergen og på Eidsvoll.

Barnevernsinstitusjon som fengslingssurrogat, jf. strpl. § 188 (2)? Kan medføre varetektsfradrag etter en konkret vurdering, jf. strl. § 83.

Hovedforhandling

Hovedforhandling skal være påbegynt innen seks uker etter at saken kom inn til tingretten, jf. strpl. § 275 (2).

Utvidet rett til forsvarer

- Tilståelsesdom, jf. strpl. § 99
- Hovedforhandling, jf. § 96 (3)

Tilstedeværelse i retten

- Tiltalte: tiltale bør være til stede under hovedforhandlingen, men retten kan godkjenne at tiltalte kan forlate forhandlingene etter egen forklaring, jf. strpl. § 280
- Verge: skal stevnes på samme måte som tiltalte. Verge må samtykke til samfunnsstraff, ungdomsstraff, tilståelsesdom, endring av tiltale underveis i saken.

Lukkede dører og tilstedeværelse i salen

- Adgang til lukkede dører begrunnet i alder, jf. dl. § 125 bokstav d
- Nekte kameratgjengen adgang til rettssalen, jf. dl. § 132
- Alltid lukkede dører ved opplesning av PUM, jf. strpl. § 161a (4)
- I utgangspunktet lukkede dører ved forklaring fra skole og barneverntjeneste
- Retten kan beslutte at en tiltalt og/eller andre personer skal forlate rettssalen mens en medtiltalt eller et vitne forklarer seg dersom det er særlig grunn til å frykte for at en uforbeholden forklaring ellers ikke vil bli gitt, jf. strpl. § 284
- Retten kan beslutte at en tiltalt og/eller andre personer skal forlate salen mens et vitne under 18 år forklarer seg dersom det foreligger særlige grunner på vitnets side, jf. strpl. § 284
- Helt eller delvis referatforbud, jf. dl. § 129 (2) bokstav b

Spesielle hensyn

- Språkbruk tilpasset ungdommen
- Romslighet for «ungdommelig adferd»
- Ungdommers forhold til sosiale medier, info om hva som er lov/ikke lov i retten
- Kortere økter/hyppigere pauser

Dom

- Dom må forkynnes for både tiltalte og verger, jf. dl. § 159 a
- Både tiltalte og verge kan anke, jf. strpl. § 83

Straff

Barn og ungdom under 15 år blir ikke strafforfulgt, men saken kan overføres til barneverntjenesten, jf. strpl. § 71 b.

For ungdom mellom 15-18 år finnes det flere mulige straffereaksjoner. Husk at det er alderen på gjernings-tidspunktet som er avgjørende for særbestemmelsene.

Der domfelte var under 18 år på gjerningstiden forskyves tyngdepunktet i avveiningen mellom de individualpreventive og de allmennpreventive hensyn, jf. Rt. 2010 s. 1313 (15).

Forelegg

- Må vedtas av verge, jf. påtaleinstruksen § 20-6

Ungdomsoppfølging i konfliktråd, jf. strpl. § 71 a (2) eller strl. § 37 bokstav j

- Påtalemyndigheten kan overføre saken til ungdomsoppfølging i konfliktrådet med varighet på inntil ett år. Krever at straffeskyld anses bevist samt samtykke fra siktede og verge. Ungdomsoppfølging kan også idømmes av retten som vilkår til en betinget dom.

Samfunnsstraff

- Større adgang enn for voksne, jf. strl. § 48 (2)

Ungdomsstraff, jf. strl. § kap 8a

- Ungdomsstraff er et alternativ til fengsel og er strengere enn ungdomsoppfølging og samfunnsstraff. Ungdommen og verge må samtykke. Det blir fastsatt individuelle vilkår og tiltak som kan vare opp til tre år. Dersom kravene i ungdomsplanen ikke følges opp, får det konsekvenser i form av strengere kontroll og justering av tiltak i planen. Ungdommen kan også måtte sone den resterende straffen i fengsel.

Fengsel

- Fengsel skal kun benyttes der det er «særlig påkrevd», jf. strl. § 33. Et barn under 18 år kan aldri idømmes fengsel i mer enn 15 år. Forvaring kun ved «ekstraordinære omstendigheter», jf. strl. § 40 (1) 2. pkt.

Erstatningsansvar

- Som hovedregel fullt erstatningsansvar, jf. skl. § 1-1
 - Se f.eks. LA-2017-112563 og HR-2018-1014-A
- Mulighet for lemping av erstatning, jf. skl. § 1-1
 - Se f.eks. TAHER-2015-13241 (Vollensaken)

Straffegjennomføring

Særregler for mindreårige under soningsopphold

- Tilrettelegging av soning, jf. strgjl. § 10a
- Ikke sone med voksne, jf. BK art. 37
- Overføring til soning utenfor fengsel etter 1/2 tid, jf. strgjl. § 16 (1)
- Utvidet besøk av nærstående, økonomisk dekning, jf. strgjl. § 31 (8)
- Utelukkelse fra fellesskap, bruk av tvangsmidler – svært restriktivt, hyppigere oppfølging og sterkere prosessuelle rettigheter enn voksne, jf. strgjl. § 37 og § 38

Lenkesoning

- Skal alltid vurderes, også utover 6 måneder, jf. strgjl. § 16 (2)
- Begrensinger for enkelte type lovbrudd gjelder ikke, jf. retningslinjer KSF §7-2

Strafferegister og «rulleblad»

Mange ungdommer er opptatt av hva som kommer på «rullebladet». Politiet har flere registre som brukes for å samle informasjon om straffede personer.

- **Straffesaksregisteret** er et register over alle registrerte straffbare handlinger.
- **Strafferegisteret** inneholder en oversikt over alle dommer på frihetsstraff, samfunnsstraff og enkelte andre avgjørelser.
- **Bøteregistret** er en oversikt over alle ilagte bøter. Det er de to sistnevnte registrene som legges frem under hovedforhandling for å vise tiltaltes straffe-historikk.

Arbeidsgiver og andre interesserte har ikke innsyn i disse registrene. Hvis man skal søke en jobb kan det imidlertid være krav om å levere inn politiattest.

Det finnes fire typer politiattester:

- **Ordinær politiattest** viser de fleste reaksjoner for alle typer lovbrudd innenfor en gitt periode i tid, jf. politiregisterloven § 40.
 - For lovbrutere under 18 år skal det likevel ikke oppgis:
 - Dom på betinget fengsel eller bot – hvis det er mer enn to år siden lovbruddet skjedde på tidspunktet hvor politiattesten utstedes, jf. politiregisterloven § 40 nr. 6 bokstav a.
 - Dom på ungdomsstraff eller samfunnsstraff hvis lovbruddet er begått av en person under 18 år mer enn 5 år før attesten ble utstedt, jf. politiregisterloven § 40 nr. 6 bokstav b.
- Dersom en lovbruter under 18 år får dom på ubetinget fengselsstraff gjelder ingen sær-regler.
 - Er straffen på mindre enn seks måneder ubetinget fengsel, vil den «fjernes» fra den ordinære politiattesten etter tre år, jf. politi-registerloven § 40 nr. 5 sammenholdt med nr. 7 bokstav a.
 - Dersom straffen er lengre enn seks må-neder, vil den «fjernes» fra den ordinære politiattesten ti år etter løslatelse, jf. politi-registerloven § 40 nr. 7 bokstav a.
- **Uttømmende politiattest** inneholder alle straffe-reaksjoner uavhengig av hvor lenge det er siden lovbruddet er begått, jf. politiregisterloven § 41.
- **Avgrenset politiattest** viser straffereaksjoner på bestemte lovbrudd. For eksempel vil en barne-omsorgsattest vise om en person er strafforfulgt i en sak om seksuallovbrudd, narkotika, drap, vold eller grovt ran. En slik attest kreves for å jobbe i skole og barnehage, jf. politiregisterloven § 39.
- **Utvidet politiattest** inneholder også opplysninger om pågående straffesaker hvor det er tatt ut en siktelse, tiltale eller ilagt forelegg, jf. politiregister-loven § 41.

Bistand under soning

Som ung forsvarer vil du trolig yte betydelig bistand til klienter i fengsel, eller til klienter som på annen måte skal gjennomføre en idømt straff. Dette er ofte bistand som blir ytt uten betaling som en ekstraservice til klientene. For den innsatte kan det være vanskelig å orientere seg om sine rettigheter i fengselet, og klagebehandlingen hos kriminalomsorgen kan være vanskelig for klienten å håndtere selv. Her spiller forsvareren en viktig rolle.

I tillegg er det viktig å bevare en god relasjon til klientene også etter at selve straffesaken er over. Dersom forsvareren fordufter så snart straffedommen er rettskraftig, er det lite trolig at klienten kommer tilbake ved en senere anledning, eller anbefaler deg/din prinsipal til andre innsatte og bekjente.

Flere av de tema/rettigheter som er omtalt nedenfor, er ting som klienten gjerne stiller spørsmål ved allerede før/under hovedforhandling. Dette gjelder særlig spørsmål om soning med fotlenke og soning i institusjon. Da må du forklare klienten at dette er forhold en må søke om etter at dommen er falt, og at domstolen ikke kan avgjøre disse spørsmål i forbindelse med straffesaken.

Det finnes mye nyttig juridisk og praktisk informasjon om straffegjennomføring i Jussbuss' bok Fangehåndboka. Den er tilgjengelig på Lovdata og på jussbuss.no.

Praktisk om kontakt med kriminalomsorgen

Ofte vil din kontakt med fengselet og kriminalomsorgen skje gjennom klage over enkeltvedtak. Klagefristen ved vedtak fra kriminalomsorgen er normalt 7 dager etter at vedtaket ble underrettet for den innsatte (straffegjennomføringsloven § 7 bokstav e). Dersom en klient ringer og ønsker at du skal klage på et vedtak han har fått, er det derfor viktig at du sjekker klagefristen umiddelbart. Har du ikke tid til å skrive klage innen fristen, kan du sende en fristavbrytende klage, eventuelt be klienten klage selv og informere om at advokat vil sende støtteskriv til klagen.

Videre er det ofte informasjon i saksdokumenter og klientens journal i fengselet som kan brukes til å begrunne en klage eller en søknad. Klienten har som hovedregel rett til innsyn i disse dokumentene, og det kan derfor være lurt å be om innsyn i disse.

Regelverk

Klientens rettigheter som innsatt i fengsel og rammene for straffegjennomføringen er regulert i straffegjennomføringsloven og straffegjennomføringsforskriften. Regelverket må tolkes og praktiseres i lys av Norges menneskerettslige forpliktelser, og særlig relevant er EMK artikkel 3 og artikkel 8.

For øvrig viser kriminalomsorgen ofte til egne retningslinjer for forståelsen og anvendelsen av straffegjennomføringsloven og forskriften når de fatter vedtak. Ved mange av sakene som har stor betydning for de innsatte (permisjon, prøveløslatelse o.l.) er de konkrete vurderingene i stor grad overlatt til forvaltningens eget skjønn. Derfor er det nyttig å være kjent med og bruke kriminalomsorgens gjeldende retningslinjer og instruksjoner aktivt i klagen. Dette har ofte vel så stor overbevisningskraft overfor saksbehandler hos kriminalomsorgen som andre rettskilder. De generelle retningslinjene er gitt i KSF-2008-9001 og finnes på lovdata. Komplette oversikt over retningslinjer og instruksjoner finner du på kriminalomsorgens egne nettsider.

Soningsutsettelse

Den første problemstillingen klienten gjerne kommer til deg med, er spørsmål om soningsutsettelse. Adgangen til utsettelse av straffen er regulert i straffeprosessloven 459, samt Forskrift om innkalling og utsettelse ved fullbyrding av straff.

Det er to ulike grunnlag for utsettelse:

1. Utsettelse i medhold av strpl. § 459 første ledd og forskriften § 6.

Grunnvilkåret for utsettelse er at den domfelte er blitt «alvorlig sinnslidende» eller domfeltes helsetilstand ellers gjør fullbyrdingen «utilrådelig». Søknad om utsettelse på dette grunnlag kan fremmes for kriminalomsorgen. Er vilkårene oppfylt er soningsutsettelse obligatorisk og retten har full prøvingsrett. Domfelte kan kreve at retten tar stilling til spørsmålet ved å avsi kjennelse, jf. straffeprosessloven § 462. For bistand i forbindelse med slik begjæring og eventuelt rettsmøte, kan forsvarer begjære seg oppnevnt etter straffeprosessloven § 100 (2) («særlige grunner»).

2. Utsettelse i medhold av strpl. § 459 andre ledd og forskriften § 7.

Bestemmelsen åpner for soningsutsettelse når andre «vektige grunner» tilsier det. Loven legger opp til et «kan»-skjønn hos forvaltningen, og kriminalomsorgens skjønnsmessige vurdering kan ikke overprøves av retten etter straffeprosessloven § 462, jf. Rt-2000-1496. Eksempler på forhold som typisk kan gi grunnlag for utsettelse er:

- Utdannelse
- Arbeidsforhold
- Omsorgsforpliktelse
- Helsetilstand/sykdom

Se kriminalomsorgens egne retningslinjer i G-2010-2 s. 11-12 for nærmere informasjon om når overnevnte forhold typisk gir grunnlag for utsettelse.

Forskriften § 7 åpner også for å innvilge utsettelse dersom klienten har søkt om soning med fotlenke og venter på svar på denne søknaden.

Dersom det kun er behov for en mindre justering av innkallingsdatoen for soning, kan en anmode om dette under lempeligere vilkår, så lenge det gjøres innen en uke etter at innkallingen er meddelt klienten.

Soning med lenke

Et annet spørsmål som klienten ofte kommer med umiddelbart etter dommen er falt, er spørsmålet om soning med fotlenke. Dette er regulert i straffegjennomføringsloven § 16a og Forskrift om straffegjennomføring kapittel 7.

Grunnvilkår:

- Det gjenstår mindre enn 6 måneder av den idømte straffen.
- Unntak gjelder for barn og varig soningsudyktige.
- Soning med fotlenke kan ikke besluttes dersom «formålet med straffen eller hensynet til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring taler imot det».
- Soning med fotlenke er utelukket for den som soner dom for seksuallovbrudd etter straffeloven kapittel 26 eller voldslovbrudd etter straffeloven § 274, § 275, § 277, § 279, § 281 til § 286 eller § 288.

- Soning er også utelukket dersom domfelte er dømt for voldslovbrudd mot barn, noen personen har bodd/bor sammen med, eller er domfelt for lignende forhold tidligere. Dette gjelder også lovbrudd etter straffeloven §§ 271-273, 278, 280, 287 eller § 276 annet ledd.

I forskriften skilles det mellom helgjennomføring (forskriften § 7-2 første ledd) og delgjennomføring (forskriften § 7-2 andre ledd). Ved helgjennomføring sones hele straffen med fotlenke, noe som betinger at straffen er 6 måneder eller mindre. Ved delgjennomføring gjennomføres siste del (inntil 6 måneder) av soningen med fotlenke. Ved delgjennomføring er det i tillegg fastsatt vilkår om at minst 1/3 av straffen er ferdigsonet.

Ved en søknad kan det også være nyttig å se gjennom retningslinjene gitt fra kriminalomsorgsdirektoratet i KDI-2015-9001.

Soning i institusjon

Straffegjennomføringsloven § 12 åpner for at straffen i særlige tilfeller helt eller delvis kan gjennomføres i institusjon. Dette gjelder typisk klienter som sliter med rusmisbruk som skal på rehabilitering, eller klienter som skal få heldøgns behandling for psykisk sykdom. Adgangen er nærmere regulert i Forskrift om straffegjennomføring § 3-5.

Grunnvilkår:

- Oppholdet anses «nødvendig for å bedre domfeltes evne til å fungere sosialt og lovlydig», eller «andre tungtveiende grunner» taler for det.
- Sikkerhetsmessige grunner taler ikke imot det, og det er ikke grunn til å anta at domfelte vil unndra seg gjennomføringen

Etter forskriften § 3-5 skal domfelte som hovedregel ha påbegynt soningen før overføring til institusjon kan skje, med mindre «særlige og tungtveiende grunner» tilsier at hele straffen gjennomføres i institusjon. Opphold i institusjon skal normalt ikke strekke seg utover 12 måneder.

Det er en forutsetning at den domfelte har et tilbud om plass på behandlingsstedet, og at man har dette skriftlig fra institusjonen. Det må også stå noe om innholdet i behandlingen og omfanget av denne, og at de sikkerhetsmessige aspektene er ivarettatt.

Permisjon

Kriminalomsorgen kan innvilge den innsatte permisjon. Permisjon innebærer at den innsatte får reise ut av fengselet uten følge av ansatte i et bestemt tidsrom. Vilårene for innvilgelse av permisjon er regulert i straffegjennomføringsloven § 33. Vellykkede gjennomførte permisjoner blir ofte vektlagt av kriminalomsorgen i den senere vurderingen av prøveløslatelse (se nedenfor).

Grunnvilkår:

- 1/3 av straffen er gjennomført
- Unntak gjelder ved velferdspermisjon (typisk viktige begivenheter med tilknytning til innsattes nærmeste familie og andre nærstående
- «Sikkerhetsmessige grunner taler ikke imot det»
- «særlige og vektige grunner taler for det» eller «permisjon anses formålstjenlig for den videre gjennomføring av straffen».

Sikkerhetsvurderingen knytter seg både til unndragelsesfare og til gjentakelsesfare. Forhold som blir særlig vektlagt av kriminalomsorgen i sikkerhetsvurderingen er (se nærmere i KSF-2008-9001 punkt 33.5):

- Adferd i fengselet og eventuelle disiplinærbrudd
- Domfeltes historikk (domshistorikk og adferd under tidligere fengselsopphold)
- Eventuelt utvisningsvedtak mot utenlandske borgere. Det presiseres imidlertid at utvisningsvedtak ikke i seg selv er tilstrekkelig for å begrunne unndragelsesfare.

Prøveløslatelse

For den innsatte er som regel kriminalomsorgens avgjørelse knyttet til prøveløslatelse den viktigste som blir tatt. Prøveløslatelse er regulert i straffegjennomføringsloven § 42.

Grunnvilkår:

- 2/3 av straffen er gjennomført
- Prøveløslatelse er ikke «utilrådelig»

Utilrådelighetsvurderingen

I vurderingen av om prøveløslatelse er «utilrådelig», følger det av § 42 femte ledd at det særlig skal legges vekt på:

- «domfeltes atferd under gjennomføring av straffen», og
- «om det er grunn til å anta at domfelte vil begå nye straffbare handlinger i prøvetiden»

I kriminalomsorgens retningslinjer i KSF-2008-9001 punkt 42.3.2 blir følgende forhold trukket frem som sentrale for vurderingen:

- Domfeltes adferd under soning
- Straffehistorikk
- Uavgjorte straffesaker
- Unnlatt oppmøte til soning til angitt tid.
- Eventuelt utvisningsvedtak
 - I mange tilfeller vil utlendinger med utvisningsvedtak bli tvangsreturnert til hjemlandet direkte ved prøveløslatelse.

I forskriftens § 3-41 annet ledd fremgår det at dersom den domfelte nektes prøveløslatelse, skal løslatelsespørsmålet vurderes fortløpende av kriminalomsorgen.

Prosedyrekravet ved søknad om advokatbevilling

Det er flere krav som må være oppfylt før du kan søke om advokatbevilling, jf. advokatloven kapittel 2 og advokatforskriften kapittel 2. Blant annet stilles det krav om prosedyrerfaring etter advokatforskriften § 2 annet ledd. Her forsøker vi å gi en oversikt over hva som skal til for at en sak skal godkjennes som del av prosedyrekravet, og gi noen råd om hva du må huske på i denne prosessen.

1. Oppnevning som forsvarer i forbindelse med hovedforhandling

Det er prinsipalen din som skal oppnevnes som forsvarer i straffesaken, ikke du alene.

Det er ikke alltid domstolene er oppmerksomme på dette, så pass på at dette blir riktig. Hvis du oppnevnes alene, vil ikke saken godkjennes.

Dersom domstolen spør om hvorfor de ikke kan oppnevne deg alene etter straffeprosessloven § 95 annet ledd, kan du forklare at det er lovens system at du opptre på vegne av prinsipalen din, og for at saken skal telle i forbindelse med søknad om advokatbevilling, må prinsipalen oppnevnes.

Straffesaker der du har opptrådt som forsvarer etter alternativet «annen skikket person», jf. strpl. § 95 annet ledd, vil ikke bli godkjent.

2. Hvilke saker teller?

I utgangspunktet er det krav om at man må ha ført minst tre saker som gir «tilfredsstillende prosedyrerfaring», jf. advokatforskriften § 2 annet ledd.

En av sakene skal være en hovedforhandling eller et rettsmøte til sluttbehandling i sivil sak av minst en halv dags varighet. Dette innebærer at både hovedforhandling etter allmennprosess og muntlig sluttbehandling etter småkravprosess godkjennes.

De to andre sakene kan i tillegg være hovedforhandling i straffesak, rettsmekling, sak med forhandlingsmøte for barneverns- og helsenemnda eller annen sak godkjent av Advokattilsynet.

3. Medforsvarer

Dersom du skal være medforsvarer, vil ikke domstolen oppnevne prinsipalen din to ganger. Samtidig kan ikke du oppnevnes direkte, da vil ikke saken din telle.

Dette løses praktisk ved at en annen advokat ved ditt kontor (som du er autorisert til å opptre på vegne av), må oppnevnes som medforsvarer, og at du opptre på vegne av denne. Det kan virke unaturlig, dersom denne advokaten ikke kommer til å ha særlig befatning med saken. Men Tilsynsrådets system forutsetter at det er slik det gjøres.

4. Dersom saken er delt mellom deg og en annen fullmektig eller prinsipal (såkalt delte saker)

Disse sakene skal godkjennes etter en konkret vurdering av sakens omfang og kompleksitet, og hvilke oppgaver du som advokatfullmektig har utført.

Prinsipalen din må skrive en redegjørelse for hvilke deler av forhandlingen (innledningsforedrag, vitneavhør og prosedyre) du har gjennomført og hvor lenge hver del varte. Det er lurt å notere dette underveis i saken, samt be prinsipalen om å skrive en redegjørelse med en gang dere er ferdige med saken, når dere har det friskt i minne.

5. Rettssakseksamen

En av de tre sakene kan i tillegg erstattes med en bestått rettssakseksamen arrangert av Juristenes Utdanningssenter, jf. advokatforskriften § 3 første ledd. Rettssakseksamen skal bestå av skriftlig forarbeid og muntlig behandling av en sivil sak. Kursarrangør skal sende inn dokumentasjon på at eksamen er gjennomført og bestått. Det er derfor tilstrekkelig at du i din søknad viser til datoen for når du gjennomførte og bestod rettssakseksamen.

6. Praktiske tips

Når du skal levere søknad om advokatbevilling, må du blant annet legge ved prosedyredokumentasjon. Det omfatter følgende dokumenter:

- Kopier av dommer
- Kopier av rettsbøker
- Kopi av forsvareroppnevning
- Dommerskjema (ikke obligatorisk)

Last ned rettens oppnevning fra Aktørportalen når du får den. Oppnevningen skal legges ved når du søker om advokatbevilling.

Last ned dommer og rettsbøker fra Aktørportalen når saken er avsluttet, de forsvinner fra portalen etter noen måneder.

Rettsavgjørelsene skal anonymiseres før de sendes til Tilsynsrådet, og sensitivt innhold sladdes.

Sørg for å få dommer til å fylle ut dommerskjema etter du har fått dom i saken. Dette er ikke et krav for at saken skal telle, men kan være nyttig.

Den Norske Advokatforening

Adresse: Universitetsgata 9
0164 Oslo

Telefon: 22 03 50 50

E-post: post@advokatforeningen.no